

A. S. MAKARENKO – pedagog a jeho metody v oblasti sociální pedagogiky

Bc. Jitka Vaněčková

DIPLOMOVÁ PRÁCE
2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav pedagogických věd
akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jitka Vaněčková**
Osobní číslo: **H140576**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **A. S. Makarenko – pedagog a jeho metody v oblasti sociální pedagogiky**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti života, díla a myšlenek A. S. Makarenka v souvislosti s metodami sociální pedagogiky.
Příprava metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu formou polostrukturovaného rozhovoru a formou analýzy vybraných statí A. S. Makarenka.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MAKARENKO, Anton Semjonovič. Začínáme žít: Pedagogická poéma. Praha: Lidové nakladatelství, 1973.

MEDYNSKIJ, Jevgenij Nikolajevič. A. S. Makarenko: jeho život a pedagogická tvorba. Praha: Dědictví Komenského, 1950.

PECHA, Libor. A. S. Makarenko pedagog, spisovatel, člověk (komentovaný výbor z díla). Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

PECHA, Libor. A. S. Makarenko ze života a díla revolucionáře v pedagogice. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1975.

PECHA, Libor. Krutá poema: Makarenko jak ho neznáme. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 807239-0279.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Mgr. Jaroslav Balvín, CSc.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 0.4.2016

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výtisky, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užití-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Diplomová práce na téma „A. S. Makarenko – pedagog a jeho metody v oblasti sociální pedagogiky“ pojednává o významném ruském spisovateli, pedagogovi a zvláště o principech týkajících se oblasti sociální pedagogiky.

Teoretická část je rozdělena do tří kapitol. První kapitola se věnuje literatuře týkající se tématu diplomové práce, vztahu k sociální pedagogice a také základním pojmům, které se vztahují k tomuto pedagogovi. Druhá kapitola je zaměřena na život A. S. Makarenka a jeho literární tvorbu. Poslední, třetí kapitola, popisuje hlavní pedagogické principy.

Praktická část se věnuje samotnému výzkumu, a to konkrétně kvalitativnímu výzkumu, kdy formou polostrukturovaného rozhovoru bude zjišťováno, zda vybraní respondenti, sociálně – pedagogičtí odborníci, vnímají Makarenka jako sociálního pedagoga a zda jeho postupy a metody jsou shodné s dnešní "moderní" pedagogikou.

Klíčová slova: pedagogika, sociální pedagogika, výchova, vzdělání, práce, kolektiv, rodina, sociální normy

ABSTRACT

The thesis on „A. S. Makarenko – pedagogue and his methods in social pedagogy“ explores the significance of the Russian writer and educator, with particular insight into the principles relating to the field of social pedagogy.

The initial theoretical part is divided into three chapters. The first chapter defines the empiric background and relevant literature, links to social pedagogy and basic concepts related. The second chapter puts focus on the very life of A. S. Makarenko and his publishing. The final theoretical chapter describes the main pedagogical principles.

The partical part is dedicated to the qualitative research, based on semi – structured interview, inquiring social – pedagogical experts, selected as respondents, whether they perceive Makarenko as a genuine social pedagogue and whether his procedures and methods can be compared to the standards of modern pedagogy.

Keywords: pedagogy, social pedagogy, training, education, work, team, family, social norms

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu práce panu doc. PhDr. Mgr. Jaroslavu Balvínovi, CSc., za ochotu, vstřícnost, trpělivost, podnětné rady a podporu, kterou mi v průběhu psaní této diplomové práce poskytoval.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1TEORETICKÉ POZNATKY A ZÁKLADNÍ POJMY	13
1.1 ZKOUMÁNÍ TÉMATU V LITERATUŘE	13
1.2 VZTAH TÉMATU K SOCIÁLNÍ PEDAGOGICE	14
1.3 ZÁKLADNÍ POJMY	16
2ANTON SEMJONVIČ MAKARENKO	20
2.1 ŽIVOT A DOBA A. S. MAKARENKA	20
2.2 LITERÁRNÍ DÍLO A. S. MAKARENKA.....	24
2.3 LITERÁRNÍ TVORBA S PEDAGOGICKOU TÉMATIKOU.....	25
3HLAVNÍ PEDAGOGICKÉ PRINCIPY A NÁZORY A. S. MAKARENKA	29
3.1 PEDAGOGICKÉ PRINCIPY PEDAGOGICKÉHO DÍLA A. S. MAKARENKA.....	29
3.2 KOLONIE GORKÉHO, KOMUNA DZERŽINSKÉHO	35
3.3 RODINNÁ VÝCHOVA	39
3.4 SHRNUTÍ MYŠLENEK A. S. MAKARENKA	42
II PRAKTICKÁ ČÁST	45
4METODOLOGIE VÝZKUMU	46
4.1 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍL VÝZKUMU	46
4.2 METODY VÝZKUMU	47
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY, JEJICH FORMULACE.....	48
4.4 VOLBA VÝZKUMNÉHO VZORKU	51
5VLASTNÍ VÝZKUM	54
5.1 VYTVOŘENÍ KÓDŮ A KATEGORIÍ	54
5.2 JEDNOTLIVÉ KÓDY A KATEGORIE.....	55
5.3 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	70
6SHRNUTÍ	73
6.1 DISKUZE A DOPORUČENÍ PRO PRAXI	74
ZÁVĚR	76
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	77
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	79
SEZNAM OBRÁZKŮ	80
SEZNAM TABULEK	81
SEZNAM PŘÍLOH	82

ÚVOD

Anton Semjonovič Makarenko, významný ukrajinský pedagog, byl v minulém století sovětskými totalitními režimy řazen mezi největší světové pedagogy. Patřil mezi okruh pedagogů, s jejichž dílem a názory se setkávali všichni studenti.

V dnešní době se právě z důvodu propagandy sovětského totalitního režimu na tohoto pedagoga trochu zapomíná a mezi lidmi často panuje nechuť se s tímto člověkem, jeho názory a pedagogickými metodami a postupy, seznamovat.

Cílem této práce je tohoto významného pedagoga připomenout a nalézt jeho pedagogické myšlenky, které by mohly být použitelné v současné výchově a pedagogice, zvláště v oblasti sociální pedagogiky, která se právě zabývá mimo jiné také otázkou převýchovy a začlenění jedince. Dalším cílem této práce je zjistit, jaký názor na Makarenkovy metody a postupy v oblasti pedagogiky a výchovy má vzorek vybraných respondentů.

Diplomová práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou.

Teoretická část obsahuje tři kapitoly. V těchto kapitolách bude na základě studia dostupných publikací a dokumentů shromážděn a podrobně popsán biografický materiál vyprávějící o jeho životě, tak jak jej zachytili jednotliví autoři ve svých publikacích. Z důvodu jazykové bariéry bude hlavně využito autorských děl dostupných v českém jazyce. U nás se životem a dílem A. S. Makarenka zabýval převážně Libor Pecha a v této práci je využito také jeho publikací. Dále se teoretická část věnuje Makarenkově tvorbě, jeho názorům v pedagogice a ve výchově, jeho pedagogickým postupům, které vytvořil a zrealizoval ve svých zařízeních.

Empirická část je také rozdělena do tří kapitol. Tyto kapitoly se věnují samotnému výzkumu. Bude osloveno několik respondentů a pomocí kvalitativního výzkumu, konkrétně formou polostrukurovaného rozhovoru, bude zjišťováno, zda mezi oslovenými respondenty, kteří jsou odborníky v sociální pedagogice, je Makarenko vnímán jako pedagog, jehož postupy jsou shodné s dnešní "moderní" pedagogikou. Dále bude zjišťováno, jak jsou také vnímány jeho názory na převýchovu a zda v dnešní době, kdy se často prosazuje liberální výchova, která předpokládá, že jedinci k vytvoření vlastní osobnosti a k sebekázní je třeba nechat svobodu, by bylo možné využít Makarenkovy názory. V liberální výchově nejsou daná jasná pravidla a řád a je to přesný opak toho, co prosazoval ve výchově Makarenko. A právě tato část diplomové práce se zaměří na to, zda by některé Makarenkovy postupy dnešní společnosti pomohly lépe převychovávat mladistvé delikventy, tak aby se lépe začlenili do fungující společnosti.

Jak již bylo uvedeno, cílem této práce je oživit názory a postoje A. S. Makarenka, poukázat na skutečnost, že výchovné metody, které praktikoval již v minulém století, jsou nadčasové, použitelné a přínosné i v dnešní moderní pedagogice.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 TEORETICKÉ POZNATKY A ZÁKLADNÍ POJMY

První kapitola diplomové práce je rozdělena do tří podkapitol. První podkapitola se bude zabývat literaturou týkající se tématu, a která je danému tématu dostupná, druhá podkapitola se zaměří na oblast sociální pedagogiky a vztahu tématu k sociální pedagogice a nakonec poslední podkapitola objasní některé pojmy, které souvisí s tématem.

1.1 Zkoumání tématu v literatuře

Z důvodu poměrně velkého množství literatury v českém jazyce je v diplomové práci využito převážně této. Osobností a významným pedagogem Antonem Semjonovičem Makarenkem se u nás hlavně zabýval Libor Pecha. Doc. PhDr. Libor Pecha, CSc. se narodil 11. dubna 1926 a pocházel z Brna. Roku 1950 absolvoval učitelské studium filozofie a ruštiny na Masarykově univerzitě. Pecha na základě empirických výzkumů a studií v sovětských archivech vydává v roce 1968 svoji první monografii *Makarenko a současná kolektivní výchova*. (<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/libor-pecha-70782>)

Diplomová práce se opírá nejen o práce a díla tohoto autora, ale také o díla samotného Makarenka, například uveďme *O výchově dětí v rodině*, *Kniha pro rodiče*, *Metodika organizace výchovného procesu apod.*, a také i o publikace dalších autorů, kteří popisují ve svých dílech právě život, pedagogické metody, zkušenosti a literární tvorbu A. S. Makarenka.

Kniha *Krutá Poéma*, autora Libora Pecha, je první u nás vydaná skutečně nezaujatá studie o A. S. Makarenkovi. Dílo rozebírá do hloubky život významného pedagoga Antona Semjonoviče Makarenka, popisuje jeho dětství a mládí, učitelská léta, a také jeho pedagogické dozrávání při práci s mravně narušenými jedinci. Zaměřuje se také na lidi, se kterými se během života Makarenko setkává, ať už to jsou lidé ze soukromého života, tak také jeho kolegové při práci. Přibližuje i jeho milostný život a část knihy je také věnována jeho pracovní kariéře, jak v kolonii Gorkého, tak i v komunitě Dzeržinského. (Pecha, 1999)

Protože dle Makarenka otázky rodinné výchovy patřily k nejméně propracovaným pedagogickým otázkám, vzniklo Makarenkovo dílo *O výchově dětí v rodině*, které do češtiny přeložil Vladislav Kulkla. Tato kniha se zabývá, jak už z názvu vyplývá, výchovou dětí v rodině, ale najdeme zde i odpovědi na otázky týkající se rodičovské autority, kázně, rodinného hospodářství, pohlavní výchovy apod. (Makarenko, 1957)

Makarenkovo nejznámější dílo o problémech výchovy v rodině, je literárně - pedagogické dílo *Kniha pro rodiče*. V této knize jsou zajímavě podána poučení a myšlenky týkající se rodinné výchovy a problémů s ní souvisejících, které jsou popsány na konkrétních příkladech. V publikaci je také uvedeno, jak dané problémy řešit. Autor zde ukazuje konkrétní případy ve výchově, zabývá se například výchovou jedináčka, finanční otázkou v rodině, otázkou autority apod. Každá kapitola je uzavřena výzvou k rodičům, aby oni sami dbali na své chování, protože je důležité, aby rodinné klima bylo optimistické, harmonické a plné pohody. (Makarenko, 1953)

Další publikaci, kterou je dobré v této kapitole zmínit je *Metodika organizace výchovného procesu*, kterou opět napsal A. S. Makarenko a do češtiny přeložil František Holešovský. Tuto knihu napsal Makarenko v letech 1935 - 1936 a dílo se zabývá propojením pedagogické teorie a praktických zkušeností z výchovy dětí a mládeže, zdůrazňuje význam kolektivu jako účinného výchovného prostředku a poukazuje na výsledek výchovného procesu, a to je kázeň. (<http://katalog.kfbz.cz/documents/49131?locale=cs>)

Kniha od autora Jevgenije Nikolajeviče Medynského - *A. S. Makarenko - jeho život a pedagogická tvorba* nás opět zavede do dětství a mládí Antona Semjonoviče, jeho počáteční pedagogickou praxi, literární tvorbu a popisuje také jeho pedagogické myšlenky, procesy, metody a styly. Seznámí nás se životem v kolonii Gorkého, ale i v komuně Dzeržinského, kde Makarenko léta působil jako vedoucí těchto institucí. (Medynskij, 1950)

1.2 Vztah tématu k sociální pedagogice

Pedagogická technika je zaměřena na radost lidského života a jejím nejdůležitějším objektem je práce. K životu je třeba vyvolat radost a tuto radost ustavit jako životní realitu. (Makarenko, 1952, s. 59)

Sociální pedagogika je poměrně nový obor a vznikl na přelomu 19. a 20. století spontánně jako reakce na velké sociální problémy ve společnosti. Je to velmi rozsáhlý pojem, který zahrnuje prostředí, výchovu, vzdělání a jiné. Věnuje se výchově jako celku, ale také se zaměřuje na problémy výchovy mimo vzdělávací zařízení. (Laca, 2011, s. 7 - 8)

Původně byla sociální pedagogika chápána jako praktické opatření pro výchovu mládeže, která byla mravně narušená, problematická a nějakým způsobem „zpuštělá“. Dnes má sociální pedagogika větší záběr, než jen péči o mravně narušenou mládež. (Jůzl, 2010, s. 48)

Funkce sociální pedagogiky lze rozdělit na dvě základní:

- preventivní (profylaktickou),
- terapeutickou (kompenzační).

Sociální pedagogika se zaměřuje na jedince a jeho optimální fungování ve společnosti, což znamená, že se zaměřuje na výchovu a prostředí. (Kraus, 2008, s. 45 - 46)

Další okruhy, kterým se sociální pedagogika věnuje, můžeme uvést například následující:

- poruchy rodiny a rodičovství,
- náhradní rodinná výchova, ústavní výchova dětí a mládeže,
- týrané, zneužívané a zanedbávané děti,
- děti a osoby ohrožené drogami,
- delikvence a agrese mládeže,
- problematika bezdomovectví,
- práce se sociálně vyloučenými, apod.

(Jůzl, 2010, s. 48)

Výchova a vzdělání jsou v pedagogice používány souběžně, protože vychovávání a vzdělávání představují to, na co se pedagogika zaměřuje jako na svůj předmět zkoumání. (Průcha, 2006, s. 16 - 18)

Sociální pedagogika má své kořeny v mnoha zemích. Jednou z těchto zemí je i Rusko. Mezi hlavní představitele ruské sociální pedagogiky patří dvě osobnosti. První z nich je z důvodu svých přístupů sociálně pedagogického charakteru S. T. Šackij (1878 - 1934). Tento pedagog s bohatou pedagogickou praxí zdůrazňoval hlavně význam prostředí pro výchovný proces, sám zakládal dětské kluby a také organizoval dětské tábory. Znamější ruský představitel sociální pedagogiky v Rusku však je A. S. Makarenko, kterému je věnována tato diplomová práce. Byl to vzdělaný pedagog, který spojoval teorii s jeho bohatými praktickými zkušenostmi. Ve svých dílech se zabýval především problematikou mládeží a také otázkami rodinné výchovy. (Kraus, Sýkora, 2009, s. 8)

Ruská literatura je jednou z největších hodnot veškerému lidstvu a jeho kultuře. Historie ruské literatury od jejích prvních dochovaných počátků na přelomu 10. - 11. století je provázena dějinnými cestami ruské společnosti. (Botura a kol., 1977) Literaturu v Rusku také velmi ovlivnila „Velká říjnová socialistická revoluce“ v roce 1917. (Parolek, Honzík, 1977, s. 624) A to nejen klasickou literaturu, ale i oblast sociální a s tím spojená díla a publikace. Sám Makarenko uvádí, že díky této revoluci se

mu otevřely velké perspektivy a pro vznik řady děl se mu díky tomuto období vytvořily optimální sociální podmínky. Díky této revoluci se začíná věnovat problémům, které nastaly, a které přineslo období po této události. (Makarenko, 1955, s. 118) Ve 30. letech minulého století zasáhla sociálně pedagogické myšlení éra „stalinských dogmat“ a na dlouhou dobu předznamenala další vývoj pedagogiky. (Kraus, Sýkora, 2009, s. 8)

Jak již bylo uvedeno, tak i v jiných zemích má sociální pedagogika své kořeny a své představitele. Zmíňme například Švýcarsko a švýcarského představitele J. H. Pestalozziho. (Kraus, Sýkora, 2009, s. 9) Johann Heinrich Pestalozzi žil na přelomu 18. - 19. století, byl švýcarský pedagog, který se věnoval hlavně těm, kteří ho nejvíce potřebovali. Byly to především chudé, opuštěné, žebravé děti a jejich výchova a vzdělání se mu staly smyslem života. Byl označován za prvního sociálního pedagoga. (Cipro, 1996, s. 2) V době, ve které žil Pestalozzi, bylo mnoho negramotných lidí a o vzdělání lidu se nikdo nestaral. Ve školách učili vysloužilí vojáci a vůbec lidé, kteří byli málo vzdělání. Školní docházka byla nepovinná a nepravidelná. Pestalozzi si začal uvědomovat, jak je pro lid důležitá výchova a vzdělání. (Pestalozzi, 1956, s. 6 - 10)

A. S. Makarenko je právě často srovnáván s Pestalozzím, ale na rozdíl od něj byl Makrenko velmi výborný organizátor, měl smysl pro hospodářskou stránku věci, pro životní realitu a uměl si vybírat své spolupracovníky. (Pecha, 1975, s. 21)

Velký zlom v sociální pedagogice nastává hlavně v devadesátých letech minulého století. Začíná se rozvíjet, dochází k období hledání a vymezování pojmu sociální pedagogiky jako relativně nového oboru. Oboru sociální pedagogika se začíná věnovat více lidí a také přibývají vysoké školy, na kterých se sociální pedagogika studuje. (Kraus, Sýkora, 2009, s. 8)

1.3 Základní pojmy

Diplomová práce je zaměřena na osobnost pedagogiky Antona Semjonoviče Makarenka, který byl významným představitelem sociálně - pedagogického myšlení. Makarenko dokázal spojit jeho vzdělanost se získanými teoretickými znalostmi a toto přenést do praxe.

K pochopení Makarenkových pedagogických procesů, které se týkaly socializace, socializačního procesu, sociálního učení, sociální role, výchovné metody apod., je důležité tyto uvedené základní teoretické pojmy následně objasnit.

SOCIALIZACE

Socializace neboli zespolečnění je proces, kdy dochází postupně k přetváření jedince z původního biopsychického organismu novorozence v kultivovanou a do společnosti začleněnou osobnost. Socializace je jedním z hlavních témat sociologie a sociální pedagogiky.

SOCIALIZAČNÍ PROCES

Socializační proces je proces postupné orientace jedince v sociálním prostředí a zároveň rozvoj sociální zkušenosti, která umožňuje jeho začlenění do společnosti, tzn. adaptaci na její podmínky.

Socializace by nemohla probíhat bez sociálního učení, které je procesem, kdy si jedinec osvojuje sociální zkušenosti. (Vízdal, 2010, s. 39 - 40)

SOCIÁLNÍ ROLE

Sociální role je soubor normativně vymezeného, očekávaného, dovoleného a vyžadovaného chování, je to předpis určitých způsobů chování, jak by se člověk, který zaujímá určité postavení, měl ve společnosti chovat. Role, to jsou složité vzorce chování, které si osvojuje člověk sociálním učením a zároveň, které od něj společnost nebo sociální skupina, které je člověk členem, očekává a vyžaduje.

SOCIÁLNÍ NORMY

Sociální normy jsou předpisy chování, pravidel, které rozlišují žádoucí, tolerované a zakázané projevy chování. Projevem sociální zralosti je respektování sociálních norem a také schopnosti se jimi v životě řídit. Sociální normy nelze získat jinak, než životem v lidské společnosti. (Vízdal, 2010, s. 44 - 47)

VÝCHOVNÁ METODA

Pojem **výchovná metoda** bývá chápán jako způsob dosahování cíle výchovy nebo také cesta uspořádaná určitým způsobem tak, aby jedinec dosáhl pochopení a poznání. Je to specifická pedagogická aktivita subjektu a objektu výchovy, rozvíjející nejen osobnostní a morální profil jedince, ale působí vzdělanostně, a to ve smyslu výchovně - vzdělávacích cílů v souladu s pedagogickými principy. Subjekt - pedagog lidským, pedagogickým vlivem přetváří působení objektu, kdy vztah mezi subjektem

a objektem je chápán jako vzájemná spolupráce, v níž se jedinec přizpůsobuje pedagogickým požadavkům, pedagogovi, a pedagog se s pedagogickým záměrem přizpůsobuje vychovávaným jedincům. (Jůzl a kol., 2012, s. 5 - 6)

VÝCHOVA

Výchova je specifická lidská činnost, která je zároveň brána jako záměrné a cílevědomé působení na jedince, kdy toto působení se projevuje všestranným formováním osobnosti. Záměrnost a cílevědomost výchovy souvisí s promyšleným vytyčením výchovného cíle, o který usilujeme. (Jůzl, Kraus, Tannenbergerová, 2011, s. 37) Výchova je také celoživotní proces ovlivňování osobnosti nejen v mimoškolní oblasti, ale i v samotné škole. Výsledkem výchovy je rozvinutá harmonická osobnost. (Kohoutek, 2006, s. 31)

RODINA

Rodina je klasickým příkladem sociální skupiny, je to malá sociální skupina charakteristická především vztahem rodičů a dětí. Vztahy členů rodiny jsou hlavně určeny jejich city, postoji, tradicemi a v moderních společnostech i právem, církví a ostatními dalšími institucemi. V každé rodině se vytváří určité specifické duchovní a kulturní prostředí, kde se jednotliví členové navzájem formují. (Jilčík, Vavřík, 2011, s. 20)

PRÁCE

Práce jako sociální jev je stejně stará jako lidstvo samo a patří do oblasti společenské činnosti, je to základní lidská činnost, při níž se vytváří předměty zpravidla užité hodnoty a zajišťující, jak materiální, tak i duchovní existenci lidské společnosti.

VZDĚLÁVÁNÍ

Vzdělávání je jeden ze sociálních procesů. Je to souhrn činností, při kterých získáváme vědomosti nebo určité schopnosti a dovednosti. Tyto přispívají k našemu rozvoji a jsou nám nápomocny při integraci do společnosti. Vzdělávat se lze ve všech životních etapách člověka a vzdělání je možné získat buď prostřednictvím vzdělávacích institucí, nebo sebevzdělávacími formami. (Jilčík, Vavřík, 2011, s. 27 - 28)

VOLNÁ VÝCHOVA

Ve výchově autoritářské jde o výchovný styl s uplatněním vlivu, síly a moci dospělého, jež vyžaduje od dítěte plnění příkazů a poslušnost. **Volná výchova** je opakem této autoritářské výchovy. Dítě v této výchově je vnímáno jako samostatná osobnost a je na své cestě ponecháno samo sobě a s vírou, že ke všemu dozraje samo. (Procházka, 2012, s. 108)

2 ANTON SEMJONVIČ MAKARENKO

Tato kapitola je věnována přímo osobnosti Antona Semjonoviče Makarenka a je složena ze tří podkapitol. První podkapitola se zaměřuje na život a dobu Antona Semjonoviče Makarenka. Objasňuje, kdo to byl Makarenko, popisuje jeho život od narození až po dráhu pedagoga a vychovatele. Zabývá se také Makarenkem jako spisovatelem. Druhá podkapitola navazuje na podkapitolu předešlou a zabývá se Makarenkem hlavně jako autorem mnoha literárních děl. Třetí podkapitola se zaměřuje také na literární tvorbu Makarenka, ale tentokrát s pedagogickou tematikou.

Obrázek č. 1: A. S. Makarenko

2.1 Život a doba A. S. Makarenka

Anton Semjonovič se narodil v rodině Makarenkových, 1. března roku 1888, ve městečku Bělopolje na Ruské Ukrajině, kde prožil rané dětství.

Narodil se v rodině dělníka, otec Makarenka Semjon Grigorjevič pracoval na železnici v místních železničních dílnách. Podle vzpomínek Antona Semjonoviče patřil mezi uvědomělé pokrokové dělníky. Jeho otec umírá rok před Velkou říjnovou revolucí, roku 1916, ve věku 66 let.

Taťána Michajlovna Děrgačeva, matka Antona Semjonoviče, byla dcera nikolajevského vojáka. Byla to milující matka, velmi rozumná a skromné hospodářství vždy udržovala ve vzorném pořádku a čistotě. Anton Semjonovič měl matku velmi rád a později často ve svých dílech jí věnoval několik stránek, kde vzpomínal na matčino usměvavé stáří. Například v románu „Čest“ vykreslil s láskou její povahu v postavě Vasilisy Petrovny a v nevydaném románu „Cesty pokolení“ v postavě Taťány Vasiljevny. Jeho matka zemřela ve věku 73 let, v roce 1931.

Makarenka v dětství nazývali – Tosja. Vzhledem k dělnické profesi otce nebyl v rodině velký blahobyt, protože v té době byly platy dělníků velmi nízké. O to více rodina žila v přátelství, ve vzájemné lásce a úctě.

Anton Semjonovič již od dětství vynikal velkými schopnostmi. Od pěti let dobře četl, měl velmi rád

knihy a tato láska k četbě a ke knihám s léty rostla. Makarenko také později exceloval ve škole. Když bylo Makarenkovi dvanáct let, byl v roce 1901 jeho otec přeložen do nově zřízených dílen v Krjukově v poltavské Gubernii. Jeho otec, kterému mu byl vrozen smysl pro čest a hrdost pracujícího člověka, se snažil tento smysl vštěpovat i svému synovi. Vyžadoval, aby se jeho syn učil na samé jedničky, Anton Semjonovič přání otce splnil a v roce 1904 ukončil městskou školu s výborným prospěchem a výborným chováním. Poté nastoupil do jednoročního pedagogického kurzu pro přípravu učitelů právě na této městské škole. Po absolvování tohoto kurzu a složení zkoušky se mu dostalo titulu učitele obecné školy s právem vyučovat na venkovských dvoutrídnicích školách ministerstva lidového vzdělání a zároveň dostal i právo vyučovat církevnímu zpěvu. Později, 1. září 1905, byl Makarenko jmenován v předměstí Krjukovu učitelem dvoutrídnicí železničářské školy ministerstva lidového vzdělání pro děti dělníků železničních dílen, kde stále pracoval i jeho otec. Vyučoval zde ruštině, rýsování a kreslení. (Denk, 1950, s. 7 - 9)

O svých učitelích Makarenko řekl, že oni položili nejdůležitější základ jeho pedagogické víry a to, co možná nejvíc požadavků na člověka a co nejvíce respektu k němu.

V posudku, který byl vydán poltavským ústavem, byl Makarenko označen, jako chovanec s vynikajícími schopnostmi, vědomostmi, vyspělostí i pracovitostí. Zvláštní zájem projevoval

o pedagogiku a humanitní vědy. Dále zde bylo uvedeno, že Makarenko má velké předpoklady být dobrým učitelem ve všech předmětech, zvláště pak v historii a ruštině. Makarenko stále pokračuje v jeho vzdělávání. Od prosince 1916 do března 1917 byl nucen studium přerušit, protože nastoupil vojenskou službu. Z důvodu slabého zraku byl uznán neschopným vojenské služby a z této služby byl definitivně propuštěn 19. března 1917.

Po závěrečných zkouškách na poltavském ústavu se vrátil do Krjukova, kde začínal svou pedagogickou činnost, a kde žila i jeho ovdovělá matka. (Denk, 1950, s. 12) Od 1. září 1917 zde působil jako ředitel vyšší národní školy. Už na této škole Makarenko energicky hledal nové formy a metody výchovy, nové cesty v pedagogice. Už právě na samém počátku své pedagogické praxe Makarenko experimentuje, zkoumá metody, jichž později užívá v kolonii Gorkého a v komuně Dzeržinského. (Medynskij, 1950, s. 19)

3. září roku 1920 byl jmenován vedoucím kolonie a tato kolonie z iniciativy Makarenka později nesla jméno Maxima Gorkého, který byl Makarenkovi velkým pedagogickým vzorem. (Denk, 1950, s. 13) Maxim Gorkij byl vyhledávaným učitelem a rádcem řadě začínajících spisovatelů. Jedním z nich byl i Anton Semjonovič Makarenko. (Taufel, 1952, s. 29)

V roce 1922 odjíždí Makarenko do Moskvy, aby na příkaz poltavského úřadu lidového vzdělání si

obohatit nové poznatky z oboru pedagogické a marxistické vědy. Ještě v prosinci téhož roku ústav opouští a vrací se zpět do kolonie. 15. května roku 1926 se kolonie stěhuje na Kurjaž – statek bývalého kláštera, vzdáleného 25 km od Charkova.

V červnu roku 1927 byl Anton Semjonovič Makarenko pozván pracovníky Státní politické správy Ukrajiny k účasti na organizování dětské pracovní komuny v osadě Nový Charkov, předměstí Charkova.

20. října 1927 byl Makarenko jmenován vedoucím pracovní komuny F. E. Dzeržinského. Byl to dětský ústav, který byl vybudován jako pomník F. E. Dzeržinskému, k uctění výročí jeho úmrtí. 29. prosince roku 1927 dochází ke slavnostnímu otevření komuny.

Makarenko pracoval v obou institucích, jak v kolonii, tak i v komuně zároveň po dobu jednoho roku a teprve 3. září 1928 musel odejít z kolonie Gorkého. Této kolonii a jejímu vybudování věnoval osm let. V tomto období byl Anton Semjonovič jmenován předsedou správy dětských domů charkovské oblasti. Ve všech dětských domech, které měly být spojeny, se zaváděla organizace kolektivů podle soustavy kolonie M. Gorkého. (Denk, 1950, s. 14 - 16)

Makarenko byl velmi pracovitý člověk, zvláště v období budování komuny, kdy pracovní den Antona Semjonoviče byl málokdy kratší než 16 hodin denně. V letech 1931 – 1932 byly vybudovány dva projektové závody a obytné budovy. Makarenko v komuně pracoval i několik dní a nocí bez odpočinku, což se nutně časem muselo projevit na jeho zdraví. Poprvé se jel léčit v březnu roku 1935 do kardiologického ústavu v Oděse. (Denk, 1950, s. 19)

V červnu roku 1935 přijíždí do kolonie Maxim Gorkij, který se velmi zajímal o život v kolonii a o výchovu lidí v socialistické společnosti.

1. července 1935 Makarenko zanechal práce v komuně Dzeržinského, protože byl přeložen do Kyjeva na místo pomocníka vedoucího oddělení pracovních kolonií. Jeho styk s komunou však přerušen nebyl. Komuna patřila mezi instituce, které mu byly podřízené. Často komunu navštěvoval, dopisoval si s pedagogy. (Denk, 1950, s. 20) Zde pracoval do ledna roku 1937. Makarenko ve své funkci ještě roku 1936 převzal přechodně vedení kolonie v Borovarech, poblíž Kyjeva. Tuto kolonii kázeňsky zvládl a zvelebil, ale pak se již k praktické výchovatelské práci nikdy nedostal. V lednu 1937 přesídlil z Kyjeva do Moskvy. Do Moskvy ho to vždy táhlo, protože Moskva byla centrem Sovětského svazu, literárního života i vydavatelské práce. (Pecha, 1975, s. 20 - 22)

Makarenko se v roce 1938 zapojil do práce související s organizováním výchovného procesu

a v témže roce uveřejňuje článek „*Problémy výchovy v sovětské škole*“. Tento článek se setkal s velkým ohlasem, jak ze strany pedagogů, tak i rodičů. Od nich dostal více než 2000 dopisů.

Antona Semjonoviče velmi zajímal školní život a velmi často býval hostem v sovětských školách. Jeho sen, který se však neuskutečnil, byl stát v čele některé z moskevských škol. Tyto školy často navštěvoval a návštěvy obvykle končily jeho projevem a poté rozhovory s pedagogy i žáky.

V životě Makarenka dochází také radostným událostem a jednou z nich byla, že 1. února 1939 byl vládou vyznamenán řádem Rudého praporu práce za velké zásluhy v oboru literatury. O této pro něho velké události A. S. Makarenko napsal, že řád, kterým byl vyznamenán, hlavně zdůrazňuje jeho odpovědnost. Byl odpovědný za to, že byl ve své práci poctivý a pravdivý tak, aby v jeho slovech nebyly žádné klamy a nic nebylo zkresleno.

Během svého života Makarenko často veřejně vystupoval. Jeho přednášky se hlavně týkaly výchovy, jak v rodině, tak i ve škole, zabýval se také svými pedagogy, zejména A. K. Volninem. (Denk, 1950, s. 26) Bohužel Makarenko zdědil z matčiny strany dispozice pro srdeční chorobu. Často velmi přepínal své síly, přes den vedl kolonii, po nocích psával, velmi málo spával, někdy vůbec. V roce 1938 se léčil dvakrát v sanatoriu. (Pecha, 1975, s. 23) Poslední veřejné vystoupení bylo dva dny před jeho smrtí, 29. března 1939. Toto vystoupení učitelům Jaroslavské železnice bylo radostné, optimistické a nikdo netušil, že dva dny na to, kdy ho ve vlaku stihla srdeční slabost, 1. dubna 1939 Makarenko zcela nečekaně umírá. Zemřel uprostřed mnohostranné činnosti, v plné práci, v rozkvětu sil ve věku jednapadesáti let. (Denk, 1950, s. 23 - 26)

Do Makarenkova života, plného vychovatelské práce a práce spisovatele se nevešel klasický rodinný život. Do kolonie Gorkého nešel sám, šla tam s ním Jelizaveta Fjodorovna Grigorovičová, jeho učitelská kolegyně. Později, roku 1927, se i oženil, a to s Galinou Stachijevnou Salkovou, ženou kultivovanou, temperamentní, energickou a inteligentní. (Pecha, 1975, s. 26) Svou ženu poznal při společné práci, kdy jeho žena tehdy pracovala jako předsedkyně charkovské oblastní komise pro mladistvé provinilce. A právě kolonie Gorkého byla této komisi podřízena. Byly to právě společné zájmy a společná práce, které spojily tyto dva jedince. (Denk, 1950, s. 17)

Velký přítel a vzor Makarenka, Maxim Gorkij, jej popsal jako muže drsného zevnějšku, s velkým nosem, s moudrými a bystrými očima. Podle něj to byl člověk málomluvný a vzhledem vypadal spíše jako osoba vojenská. Jeho hlas byl chraplavý, strhaný či působil nachlazeně. Pohyboval se velmi pomalu, přesto všechno stihl. Znal každého kolonistu, uměl každému říct laskavé slovo, usmát se, či když bylo potřeba i pohládit. Tvrdil o něm, že to byl velmi talentovaný pedagog a kolonisté ho velmi

milovali. (Pecha, 1975, s. 21) Maxim Gorkij sehrál v životě Makarenka velkou úlohu v oblasti duchovního formování. Gorkij jej učil chápat historii. (Medynskij, 1950, s. 17)

Manželka Makarenka, Galina Stachijevna, se po smrti Antona Semjonoviče ujala jeho literární pozůstalosti a učinila mnoho pro zvěčnění jeho památky. (Pecha, 1975, s. 26)

Makarenko byl velký vlastenec, který svou zemi velmi miloval. Často reagoval na politické a společenské události ve své zemi tím, že psal články do různých novin a časopisů. Zajímal se o kampaně, které předcházely volbám, o dobytí severního pólu sovětskou expedicí a jiné události. (Denk, 1950, s. 22)

2.2 Literární dílo A. S. Makarenka

Anton Semjonovič Makarenko měl velmi rád knihy a rád četl. Tato jeho láska ho dovedla k jeho literární tvorbě a tím po sobě Makarenko zanechal velké literární dědictví. Zastával názor, že literatura je mocná zbraň ve výchově dospívajícího pokolení. Ve svých člancích tvrdil, že je třeba, aby literatura věnovala dětem více tvůrčí pozornosti, protože děti to je živá síla společnosti. Bez nich by jakákoliv společnost byla chladná. (Denk, 1950, s. 22) I jeho velký vzor Maxim Gorkij zastával názor, že je nutné, aby dětem zábavně a lehce pomocí literatury byla vykládána například historie, aby znaly život různých lidí, aby se děti při čtení zasmály, ale aby se v knihách i mluvilo vážně o chybách, kterých by se mohly dopustit. Literatura by k dětem neměla hovořit „koženým jazykem“, který by v nich mohl vyvolat nudu nebo i odpor. (Gorkij, 1951, s. 125)

Makarenko se nezabýval jen pedagogickou problematikou. Publikoval také množství článků ke kulturním a politickým jevům sovětského veřejného života. (Pecha, 1975, s. 29) Uznával, že každý člověk je individuální osobnost a ve svých dílech vytvořil bohatou galerii dětských postav, individualit a charakterů. (Medynskij, 1950, s. 10)

Na příkaz poltavského úřadu lidového vzdělání přesídluje roku 1922 Makarenko do hlavního města Sovětského Svazu, do Moskvy. (Denk, 1950, s. 14) Tato léta strávená v Moskvě byla pro Makarenka obdobím relativního klidu. Zde se velmi věnoval své spisovatelské a publicistické činnosti, často vystupoval s jednotlivými referáty a přednáškami v rozhlase, před učiteli různých škol a před rodiči. (Pecha, 1975, s. 22)

Svoji první povídku „*Hloupý den*“ napsal A. S. Makarenko v roce 1914. Tuto povídku poslal Maximu Gorkému, který byl pro Makarenka nejen spisovatelským vzorem, ale i učitelem života. Gorkého však povídka neuspokojila a jeho kritická otevřená odpověď přesvědčila Antona Semjonoviče,

že na spisovatelské mistrovství je třeba hlubších znalostí a více přípravné práce. (Denk, 1950, s. 11)

V roce 1936 začíná pracovat na svém velkém románu „*Cesty pokolení*“, kde ukazuje nové, socialistické vztahy sovětských lidí a utváření jejich povah v procesu tvůrčí produktivní práce. Ve stejné době začíná Makarenko pracovat na románu „*Prapory na věžích*“ a zároveň shromažďuje materiál ke „*Knize pro rodiče*“. (Denk, 1950, s. 21)

Dalším dílem Makarenka je román „*Čest*“, který vykresluje Makarenkovy rodiče a je zde vylíčena dělnická osada, kde autor prožil své dětství. V tomto románu se Makarenko také zabývá pojmem cti před revolucí a po ní. (Medynskij, 1950, s. 49)

Anton Smjonovič Makarenko také pracoval pod pseudonymem, a to pod pseudonymem Andrej Galčenko. Na podzim roku 1933 poslal pod tímto pseudonymem na celostátní soutěž divadelní hru „*Ton*“, kterou porota soutěže přijala k provedení a tato hra vyšla tiskem v roce 1935. Pod stejným pseudonymem Makarenko vydal ještě jednu hru o třech dějstvích „*Newtonovy kruhy*“. Tato hra však nebyla nikdy vytištěna. (Denk, 1950, s. 19)

2.3 Literární tvorba s pedagogickou tematikou

Makarenko ve svých literárně - pedagogických dílech propracoval problém pedagogického mistrovství. Dle jeho názoru je pedagog nositelem velké kultury a velkých vědomostí, a protože vychovává nové lidi, musí být sám vzorem. (Medynskij, 1950, s. 102)

Mezi jeho nejvýznamnější dílo patří „*Pedagogická poema*“, které Makarenko začal psát v roce 1925, první díl dokončil v roce 1928 a tento díl byl uveřejněn až v roce 1933. Další díly pak vyšly v letech 1933 - 1935. Postupně vycházela jednotlivá vydání a po roce 1940 následovalo ještě několik vydání „*Pedagogické poemy*“, a to v jazyce ruském, ukrajinském, estonském a lotyšském. (Medynskij, 1950, s. 42)

Před „*Pedagogickou poemou*“ napsal Makarenko menší knihu „*Pochod třicátého roku*“, kde nastínil komunu Dzeržinského.

Knih „*Pedagogická poema*“ budila lásku k výchovné práci, v případě těžkých dnů pochybností posilovala spoustu mladých pedagogů a pomáhala jim překonávat těžké nesnáze při práci. Mnohé jedince také přivedla k tomu, že si učitelské povolání zamilovali. „*Pedagogická poema*“ je dílo literárně – pedagogické a nemá ve světové literatuře obdoby. Je v ní jasně vyjádřena radost z práce pedagoga, je v ní odhalena nová, harmonická a hluboce promyšlená pedagogická soustava. Kniha je

napsána živě, obrazně, pravdivě a s velkým humorem, podává hluboké, jemné psychologické charakteristiky pedagogů, spolupracovníků a chovanců kolonie Gorkého.

Kniha je pravdivá, pojednává o nesmírném hledání i úspěších, Makarenko se však ani nebojí ukázat i neúspěchy, neskrývá bolavá místa a nezkrášluje skutečnost. O těžkých epizodách v životě kolonie hovoří velmi podrobně, naopak o úspěších lakonicky, prostě, s jakousi zvláštní zdrženlivostí. Je to kniha velkého humanismu a optimistického chápání světa, o velkých možnostech, síle a kráse člověka. (Medynskij, 1950, s. 42 - 46)

Další, v pořadí druhá kniha Antona Semjonoviče o komuně, se jmenuje „*Prapory na věžích*“. Tato kniha, stejně jako „*Pedagogická poema*“ a „*Pochod 30. roku*“ líčí skutečnou historii instituce i živých lidí. V tomto díle si však Makarenko dovoluje větší volnost ve vyprávění, mluví zde ve třetí osobě a neuvádí skutečná jména. Tato kniha je však veřejnosti méně známá než „*Pedagogická poema*“, protože vyšla pouze v roce 1939. (Denk, 1950, s. 18 - 20) „*Prapory na věžích*“ umělecky zobrazuje život a práci v komuně Dzeržinského. (Medynskij, 1950, s. 49)

„*Pedagogická poema*“ popisuje vznik a zrod výchovného kolektivu a v „*Praporech na věžích*“, který je jakýmsi pokračováním, je popsán život a také úspěchy kolektivu. Jsou zde také vytyčeny a řešeny mnohé nejsložitější problémy teorie výchovy. „*Prapory ve věžích*“ také podávají hlubokou psychologickou charakteristiku chovanců komuny Dzeržinského a vysvětlují metody Makarenkovy výchovné práce. V tomto díle vystupuje Makarenko pod jménem Zacharov a vykresluje sám sebe jako vedoucího komuny. (Medynskij, 1950, s. 49) Tento román byl dokončen v roce 1938. (Denk, 1950, s. 24)

V době, kdy píše román „*Čest*“, zároveň i nadále pracuje na díle „*Prapory na věžích*“, které započal již v Kyjevě. Makarenko pracuje na více dílech současně a v tomto období píše i se svou manželkou, G. S. Makarenkovou „*Knihu pro rodiče*“, která v tomto roce i vyšla. Tato kniha je originálním a jediným dílem svého druhu. Je v ní ukázána úloha rodiny ve výchově dětí a jsou zde zachyceny kladné a záporné formy organizace výchovného procesu v rodině. Tato kniha se stala příruční knihou rodičů a vychovatelů. (Denk, 1950, s. 21)

„*Knihu pro rodiče*“ je možné považovat za jako druhé nejzdařilejší dílo Makarenka. Kniha je zdařilá, jak po stránce pedagogické, tak i po stránce literární. Dílo je rozděleno do devíti kapitol a každá kapitola je věnována jednomu problému rodinné výchovy, například struktura a perspektivám početného rodinného kolektivu, hospodaření s financemi v rodině, otázce jedináčků, pohlavní výchově a jiným problémům. Problémy v kapitolách jsou popsány tak, že na jednom nebo více příkladech je konkrétně a barvitě ukázáno, jak lze různými způsoby tyto problémy řešit. Makarenkovy myšlenky

jsou zde podávány přitažlivě, živě a zábavně, takže předkládaná poučení jsou přijímána s požitkem. Rodinná výchova a úloha rodiny ve výchově dětí byly tehdy problémy, které byly v pedagogice nejméně propracovanými. Makarenko považoval za důležité těmto oblastem výchovy, kterým se v pedagogice nedostalo dostatečného osvětlení, se věnovat. Makarenko se velmi zabýval problémy výchovy v rodině a úvahami o tom, jak by se rodičům dalo pomoci v jejich výchovné činnosti. Přitom se mu nahromadilo spousta dojmů, zkušeností, myšlenek a pozorování, a tyto poznatky ho vedly právě k napsání jeho druhého velkého literárního díla „*Knihy pro rodiče*“, které bylo uveřejněno nejdříve v roce 1937 v časopise „Krasnaja nov“ a poté v tomto roce vyšlo také i knižně.

Zpočátku měl obavy z napsání této knihy, protože, jak se zmínil, v ruské ani světové literatuře dosud nebylo podobných knih, proto se neměl kde inspirovat a poučit, jak takovou knihu napsat. Se svou skromností ještě dodával, že měl obavy, zda si s takovým tématem poradí. Nakonec usoudil, že tato kniha byla nutnost, proto se rozhodl ji napsat.

Knihy vyvolala spousta reakcí, jak od učitelů, tak zvláště od rodičů. Obraceli se na něho o informace, svěřovali se mu se svými obavami a neúspěchy, žádali ho o rady, jak mají postupovat v jednotlivých obtížných případech ve své výchovné praxi. Proto Makarenko často vystupoval na shromážděních rodičů a učitelů s referáty o jednotlivých problémech výchovy.

„*Knihy pro rodiče*“ měla mít původně čtyři díly. První díl, který stačil napsat i vydat, zdaleka neřešil všechny problémy rodinné výchovy. V tomto díle se chtěl pouze dotknout problému struktury rodiny a příčin, které tuto strukturu nějakým způsobem porušují. Věnoval se zde například problému, jak a co způsobí odchod jednoho z rodičů.

Druhý, třetí a čtvrtý díl se zabýval problémem výchovy vůle a povahy, výchovy citu pro mravnost, výchovy smyslu pro krásu. Krásou bylo myšleno nejen krása v přírodě a v umění, ale i krása jednání.

Tato kniha podává jemnou psychologicko - pedagogickou analýzu rozmanitých metod rodinné výchovy, typy rodičů i dětí. Některé popsání případy odhalují omyly rodinné výchovy, epizody ze života se střídají s autorovými teoretickými úvahami. Předčasná smrt zabránila Makarenkovi, aby své autorské záměry s touto knihou plně uskutečnil. (Medynskij, 1950, s. 47 - 48)

Většinu pedagogických spisů Makarenka tvoří vyličení jeho praktického výchovného působení v kolonii Gorkého a komuně Dzeržinského. Co se týká historie kolonie Gorkého, je nejvíce popsána v díle „*Pedagogická poéma*“. Naopak v díle „*Vlajky na věžích*“ je vystižen duch, životní styl a výchovné poslání komuny Dzeržinského. Obě díla vznikla v moskevských letech a otištěna byla v časopise Krasnaja nov roku 1936. Podle názorů pedagogů je dílo „*Vlajky na věžích*“, jak literárně, tak i pedagogicky podstatně slabší než „*Pedagogická poéma*“. (Pecha, 1975, s. 27)

Pedagogickou a administrativní práci v komuně Makarenko spojoval s literární činností. Historii komuny F. E. Dzeržinského popsal Anton Semjonovič ve třech dílech. První z těchto děl byla malá kniha s názvem „*Pochod třicátého roku*“. Tuto knihu Makarenko napsal na podzim roku 1930 a kniha vyšla až roku 1932. Relativně velké dílo o komuně - román „*FDI*“, napsal Makarenko v březnu až dubnu roku 1932. Rukopis tohoto románu se však nezachoval celý, uveřejněny byly pouze dvě kapitoly. (Denk, 1950, s. 17 - 18) Posledním, třetím dílem o komuně Dzeržinského je divadelní hra „*V tónině dur*“, která vznikla ještě dříve než „*Vlajky na věžích*“. (Pecha, 1975, s. 27 - 28)

V roce 1932 začal pracovat Anton Semjonovič na své velké práci „*Zkušenosti s metodikou práce v dětské pracovní kolonii*“, která byla zamýšlena jako teoretické zobecnění jeho pedagogické praxe. Tuto práci Makarenko bohužel nedokončil. (Denk, 1950, s. 17 - 18)

Anton Semjonovič ve svých dílech pracoval na problémech týkajících se pedagogického mistrovství, protože pedagog je dle Makarenka nositelem velké kultury, velkých vědomostí. Pedagog vychovává nové lidi a z tohoto důvodu musí být sám vzorem. (Medynskij, 1950, s. 102) Za tuto svoji literární činnost byl 1. června 1934 Makarenko přijat za člena Svazu sovětských spisovatelů SSSR. (Denk, 1950, s. 19)

Makarenko si svým pedagogickým odkazem vydobyl čestné místo mezi klasiky světové pedagogiky. Co se týká zájmu o Makarenka, tak největší zájem byl v Polsku. Makarenko je překládán, čten, studován, zkoumán a rozpracováván na celém světě. Jeho nejdůležitější díla vyšla ve 42 jazycích, o Makarenkovi psali v Anglii, ve Francii, v Německu, ve Spojených státech apod. Makarenko býval často srovnáván s Pestalozzim a byl nazýván „moderním klasikem pedagogiky“. (Pecha, 1975, s. 46 - 49)

3 HLAVNÍ PEDAGOGICKÉ PRINCIPY A NÁZORY A. S. MAKARENKA

„Nového člověka je třeba dělat novým způsobem“

Anton Semjonovič Makarenko, 1920

Anton Smjonovič Makarenko byl velmi nadaný člověk a i přes své mládí reagoval živě na pokrokové hlasy a potřeby života. Svou pedagogickou práci bral velmi odpovědně a chápal ji jako práci průkopnickou. (Denk, 1950, s. 12) Ukazuje na důležitost například pedagoga hlasu, jeho umění ovládat intonaci, mimiku a gesta a ovládat své nálady. Důležitým znakem pedagogického mistrovství je schopnost orientace, kdy tato vlastnost pedagoga chrání před šablonovitostí a dovoluje mu v jednotlivých případech rychle vyhledat potřebný prostředek a správný postup vůči dítěti, protože povahy dětí jsou nekonečně rozmanité stejně jako případy, kdy se pedagog musí rychle zorientovat a najít pro ně nejúčinnější řešení.

Prostředky, jak působit na děti, jsou rozmanité a Makarenko upozorňuje, že je velmi důležité si všímat citů a nálad dětí. Makarenko zastával názor, že ve výchovném procesu pedagog nemá právo experimentovat, pokud není přesvědčen o správnosti svého postupu. Výchova je proces velmi odpovědný, život a vývoj dětí jsou hodnoty příliš velké, než aby se používala metoda zkoušek a omylů. Pedagog by měl vždy použít takové metody, o kterých je přesvědčen, že jsou účinné.

Důležitou pedagogovou vlastností je jeho autorita, kterou vytvářejí všechny vlastnosti, jako například chování vychovatele, jeho znalosti a dovednosti, vysoká kultura, mravní čistota, energie, pracovitost, pevný charakter a přísná láska k dětem. (Medynskij, 1950, s. 104 - 105)

3.1 Pedagogické principy pedagogického díla A. S. Makarenka

Anton Semjonovič Makarenko, který dobře poznal starou, klasickou pedagogiku, v ní nenašel žádné řešení výchovných problémů, které musel na své pedagogické dráze řešit. Staré teorie zavrhl a začal hledat nové cesty výchovy. Makarenko se zaměřil na lidskou osobnost, která by se stala člověkem v životě společenském, v práci, v kolektivu a v jeho boji za lepší budoucnost. To byla jeho nová představa o člověku jako o tvůrci a strůjci vlastního osudu a nikoli jako o pasivním tvorci, jakým se člověk jeví představitelům idealistické pedagogiky. (Medynskij, 1950, s. 26)

Ještě než se Makarenko začal věnovat převýchově bezprizorných, měl za sebou dráhu praktického pedagoga. (Pecha, 1975, s. 4 - 5) V roce 1911 byl Makarenko umístěn jako učitel na dvoutrídni železničářské škole ministerstva lidového vzdělání na stanici Dolinské, a to dekretem inspektora národních škol šestého obvodu chersonské gubernie. Dolinská bylo odlehlé městečko, které obklopovaly nekonečné stepi. (Denk, 1950, s. 7 - 10)

Roku 1914 vstupuje jako šestadvacetiletý mladík na poltavský učitelský ústav, který připravoval budoucí učitele vyšších škol. I přes drobné obtíže u přijímacích zkoušek byl přijat. Ředitelem tohoto ústavu byl A. K. Volnin. Byl to dobrý člověk a pedagog a hlavně on se zasloužil o to, že práce ústavu byla kvalitní. Volnin dal Makarenkovi nejen dobrý pedagogický základ, ale i ten lidský a politický. Makarenko patřil k nejlepším studentům, při studiu hodně četl a v červenci roku 1917 ukončil poltavský ústav se zlatou medailí. Po absolvování tohoto ústavu chtěl Makarenko pokračovat ve studiu na univerzitě, ale zemřel mu otec a Makarenko se musel starat o svou matku. Další pokus o studium na vysoké škole učinil roku 1922 a opět byl přijat. Z důvodu hrozícího rozpadu kolonie Gorkého, ve které již v tuto dobu působil, byl přinucen vrátit se k praktické vychovatelské práci vedoucího kolonie. Tato okolnost zmařila nadobro Makarenkovy záměry získat vysokoškolské pedagogické vzdělání. (Pecha, 1975, s. 4 - 5)

Po absolvování pedagogického kurzu byl Makarenko jmenován v předměstí Krjukovu učitelem dvoutrídni železničářské školy, kde vyučoval ruštině, rýsování a kreslení. (Denk, 1950, s. 7 - 10) V této době a na této škole už Makarenko energicky hledal nové formy a metody výchovy, nové cesty v pedagogice. A právě na samém počátku jeho pedagogické praxe Makarenko experimentuje, zkoumá metody, kterých později užívá v kolonii Gorkého a později i v komuně Dzeržinského. V těchto letech Makarenko také začíná organizovat pedagogický úkol a na škole organizuje zemědělskou práci žactva. Celý dětský kolektiv rozdělí na družiny a tyto družiny měly za úkol pracovat v sadě a na zahradě. Každý z účastníků pracovní družiny měl svůj odlišující znak, bílý pásek na rukávě s vyobrazením například mrkve, višně, jablka apod. podle práce, kterou jedinec vykonával. Žáci se shromažďovali ve škole a vždy na toto shromáždění v určitou dobu přinesli prapor. Makarenko se ujímal vedení a skupina s praporem za zvuku bubnů pochodovala na své pracovní místo. Před každým započatím práce měl Anton Semjonovič krátký projev a po tomto projevu každá družina zamířila ke svému úseku. (Medynskij, 1950, s. 19 - 20)

Již v letech 1918 - 1919 si Makarenko nedovedl představit výchovu bez pevného dětského kolektivu a už tehdy používal symboliky a vojenské prvky organizující děti. Toto hledání forem bylo však na tehdejší dobu velmi smělé. Mnozí pedagogičtí pracovníci tehdy hájili tzv. volnou výchovu a tvrdou disciplínu odmítali. (Medynskij, 1950, s. 19)

Jeho průkopnictví však nebylo ani uznáno kremenčugským oddělením lidového vzdělání, proto odjíždí do Poltav. Zde, od 9. září 1919, pokračuje ve své pedagogické činnosti jako ředitel 2. obecné městské školy. Z důvodu, že v budově této školy večer úřadovaly orgány sovětu lidového hospodářství, nebylo možné vytvořit normální podmínky pro práci dětí. Proto Makarenko své práce ve škole zanechal a začal se věnovat organizování kolonie pro mladistvé provinilce. Důvody a okolnosti, proč přešel do kolonie, Makarenko popsal v díle „Pedagogická poema“ v kapitole „Rozhovor s vedoucím guberniálního úřadu lidového vzdělání“. (Denk, 1950, s. 19)

Makarenko ve své práci věnuje zvláštní místo kolektivu, ale neznamená to, že by nedoceňoval osobnost a individualitu. Naopak individuality si velmi cenil a často říkával, že člověk je neopakovatelný. V každém člověku viděl jeho odlišnost, avšak přitom zdůrazňoval, že lidskou osobnost si nelze představit mimo společnost nebo odděleně od společnosti, ale i když k osobnosti měl pozitivní vztah, do popředí však vždy stavěl zájmy kolektivu (Medynskij, 1950, s. 55 - 56)

Anton Semjonovič zavrhl definici kolektivu jako „skupinu na sebe vzájemně působících osob, společně reagujících na ty či ony popudy“ a pod pojmem kolektiv si nepředstavoval náhodný shluk lidí. Na rozdíl od této definice vidí kolektiv jako jev sociální a dle něj je to spojení lidí dosahujících společných cílů, společnou práci s určitou soustavou odpovědností, se vzájemností jeho jednotlivých částí a jejich vzájemnou závislostí. Dále Makarenko kolektiv definuje jako svobodnou, ukázněnou skupinu pracujících, spojených jedním cílem a jednou činností. Tato skupina je organizována orgány správy, kázně a odpovědností. Problematikou kolektivu a pedagogického a sociálního významu kolektivu se zabýval, jak ve své praktické činnosti, tak i ve svých teoretických pracích. Ve svém obsáhlém díle „Metodika organizace výchovného procesu“ Makarenko podrobně propracoval problém výchovy v kolektivu a řadu problémů jiných souvisejících se životem a výchovnou prací v kolektivu.

Podle Makarenka musí být kolektiv prvním cílem výchovy a musí mít určité vlastnosti jako:

- kolektiv sdružuje lidi nikoliv jen ke společnému cíli a při společné práci, ale i při společné organizaci této práce,
- kolektiv je částí společnosti, organicky spjaté se všemi ostatními kolektivy,
- dosahování cílů kolektivu, společná práce a povinnost kolektivu nemohou být hříčkou nahodilých rozmarů jednotlivých lidí.

Z tohoto vyplývá, že kolektiv je sociální jednota, která má své orgány správy a koordinace, které jsou zplnomocněny představovat zájmy kolektivu a společnosti. (Medynskij, 1950, s. 78 - 79)

Makarenko si koncepcie výchovného kolektivu ze svých objevů a teorií cenil nejvíc. Při vzniku kolektivu považoval za nejdůležitější, aby kolektiv měl tři podmínky, a to:

- vedoucí osobnost,
- konkrétní kolektivní činnost,
- určitý vývoj.

Makarenkův model kolektivu je založen na koncepci hlavního vedoucího, který má mezi ostatními výchovnými pracovníky výsadní postavení, které spočívá v povinnostech, zodpovědnosti, ale také v určitých právech. Hlavní vedoucí má odpovědnost za svěřený kolektiv, zvládnutí všech problémů za kolektiv a také bezvýhradnou obětavost při osobním nasazení ve prospěch kolektivu. Měl by mít lidský přístup a osobní angažovanost ve všech děních kolektivu.

Dalším důležitým předpokladem úspěchu kolektivu je jednota pedagogického kolektivu. Je také dobré, je-li pedagogický kolektiv složen z lidí doplňujících se svými lidskými kvalitami, z lidí mladých i starých, zkušených i začátečníků, vážných i veselých, mužů i žen.

Dle Makarenka nemůže dobrá výchovná práce existovat jako systém příkazů, zákazů a mravních naučení, ale naopak dobrý výchovný systém je systémem aktivního životního programu, usilovné a cílevědomé činnosti a teprve tento sjednocující systém může účinně fungovat jako soubor výchovných zásad, metod a prostředků.

Kolektiv vzniká ze skupiny lidí za určitou dobu a za určitých podmínek. Makarenko vznik kolektivu rozdělil do několika stádií, kdy tato stádia vymezují přeměnu sociální skupiny z výchovného objektu ve výchovný subjekt a zároveň v kolektiv. Rychlost vznikání kolektivu záleží na řadě okolností, které lze nazvat integračními momenty. Na prvním místě je to síla a přitažlivost společného programu, dalším významným momentem je kvalifikovanost hlavního vedoucího ve vedení kolektivu. Je to hlavně jeho znalost metodiky vedení a praktická zdatnost. Mezi další důležité faktory patří složení dané skupiny, to je počet členů, jejich věk a věkové rozpětí, zastoupení obou pohlaví, shoda zájmového zaměření a předchozí sociální zkušenost. Záleží také na tom, jak často se členové kolektivu stýkají, zda denně, týdně, měsíčně apod.

Za důležité charakteristické znaky vzniku kolektivu a jeho existence lze považovat i organizační strukturu, tradice, které mají vysokou integrační hodnotu a také veřejné mínění. (Pecha, 1988, s. 209 - 212)

Tradiční výchovný model operuje autoritou vychovatele, který vystupuje jako zástupce mravní normy dané od boha nebo od státní a společenské moci. V tomto případě vychovatel klade své požadavky

v podobě příkazů a zákazů a prosazuje je systémem sankcí a odměn. Toto je model autoritativní moci. (Pecha, 1988, s. 246)

Makarenko při definování pojmu kolektiv někdy používal spojení „sociální organismus“, jako například v definici kolektivu, kterou Makarenko přednesl na schůzce učitelů, dne 6. října 1938, v Leningradě. Tam pronesl, že kolektiv je sociálně živý organismus, a to z toho důvodu, že má orgány, že je v něm plná moc, odpovědnost, vztah jednotlivých částí a vzájemná závislost. Pokud v kolektivu něco z tohoto není, pak dle Makarenka se o kolektiv nejedná, ale je to pouhý dav nebo tlupa.

Jako jeden z nejdůležitějších zákonů kolektivu považoval zákon o pohybu kolektivu, protože dle jeho slov, život se v kolektivu nesmí zastavit. Tento zákon souvisel se soustavou perspektivních linií, a to pokud kolektiv dosáhl vytyčených cílů a nevytyčil si cíle nové, pak dojde k tomu, že se kolektiv zastaví a kolektiv nemá budoucnost.

Dle Makarenka je ideální situací, pokud se zájmy osobnosti a zájmy kolektivu navzájem kryjí.

I přes toto jsou možné konflikty a k tomuto Makarenko uvádí, že v takovýchto případech je nutnost dát přednost zájmům kolektivu až do konce, teprve pak lze hovořit o skutečné výchově kolektivu i jednotlivé osobnosti. Na každou osobu lze působit tak, že působíme na kolektiv, jehož členem tato osoba je. Toto působení Makarenko nazval „zásadou souběžného působení“.

Z těchto důvodů je prvním a nejdůležitějším úkolem pedagoga vytvořit pevný kolektiv, kdy při tomto úkolu kolektiv vystupuje jako objekt výchovného úsilí pedagoga. Jakmile je takový kolektiv nebo alespoň začátek jeho jádra vytvořen, je tento kolektiv pro pedagoga objektem výchovy dál. Kolektiv uskutečňuje velkou výchovnou práci spolu s pedagogem a za jeho vedení. Nezbytná pravidla výchovné práce kolektivu jsou přesnosti povelů, působení, umění podřídit se a odpovědnost. Výchova kolektivu a kolektivem však nevylučuje pedagogiku individuálního působení, protože žádný člověk není opakovatelný. Pedagog i kolektiv ve své práci o výchově charakteru musí respektovat osobní odlišnost každého jedince.

Dalším důležitým a stěžejním principem v Makarenkově výchovném procesu byla práce, která byla vždy základem lidského života a základem pro vytvoření blahobytu lidí a kultury. Proto dle Makarenka je třeba, aby práce byla jedním z hlavních prvků i ve výchově. Anton Semjonovič tvrdil, že práce bez souběžně probíhajícího vzdělání a zároveň bez společenské výchovy nepřináší žádný výchovný užitek, a že se stává neutrálním procesem. Toto spojení produktivní práce mládeže s učením ve škole prakticky ukázal v komunitě Dzeržinského. Zároveň si uvědomoval, že ne všude jsou takové pracovní možnosti jako v komunitě. Z tohoto důvodu se zaměřuje na možnost pracovní výchovy, jež by byla možná jak v každé škole, tak i v každé rodině. To znamenalo výchovu praktických pracovních

návyků. Zároveň zdůrazňuje, že práce vytváří nejen hmotné hodnoty, ale má také psychologicko - pedagogický význam, protože práce v kolektivu dovoluje člověku, aby si vytvořil správný vztah i k ostatním lidem. (Medynskij, 1950, s. 78 - 84)

Makarenko vysvětluje význam pracovní výchovy v následujících pěti pravidlech:

- Člověku není dána schopnost k práci od přírody, ale zejména v mládí je v něm pěstována. Je třeba člověku vštěpovat, že pracovní průprava je zárukou lidského blahobytu a to jednak osobního, ale i obecného.
- Dříve ve staré společnosti byla práce donucovacím prostředkem a pro většinu lidí nezbytná k přežití. Později se práce stala tvořivou, neboť práce je vynakládána na vytvoření bohatství jedince i společnosti. A vychovatelovým úkolem je naučit právě tvořivé práce, která by měla být prací radostnou a formou projevu osobnosti a nadání.
- Pracovní výchova je nejdůležitější podmínkou mravní výchovy, protože společné pracovní úsilí, práce v kolektivu, pracovní pomoc lidí a jejich vzájemná pracovní závislost, můžou vytvořit správný poměr a vztah člověka k člověku.
- Práce, která poskytuje tělesný rozvoj a tím rozvíjí člověka, což je velmi důležité, rozvíjí člověka i po stránce duševní.
- Práce hraje velkou roli kromě jejího společenského významu, také roli i v soukromém životě člověka. Dává mu víru v jeho sílu, pocit uspokojení a také osobní štěstí.

Dle Makarenka musí být pracovní úkoly rozděleny nejen na použití tělesné práce, ale i na cvičení v řešení organizačních úkolů. Pokud je jedinci zadán pracovní úkol, je třeba si jej promyslet, aby byla ponechána určitá volnost ve volbě prostředků pro splnění daného úkolu. Tím se v dětech budí nejen zájem o práci, ale také jejich iniciativa. Je dobré dětem dávat, jak úkoly jednorázové, tak i úkoly dlouhodobé, které je třeba rozpočítat na měsíce, ale třeba i na roky. Jde o to, aby děti měly odpovědnost za svěřenou práci na delší dobu, jedná se například o práce typu udržování čistoty v pokoji, drobné konkrétní práce na zahradě a jiné.

Pracovní činnost dětí musí být založena jen na prvcích vzájemné pomoci. Při organizování pracovních činností dětí je třeba přihlídnout k rozvoji umění orientovat se, plánovat svou práci, k materiálu, ke kvalitě práce a jiné. Důležité také je přihlídnout, aby práce byla odvedena až do konce, třeba i ta, která děti již přestala například bavit. (Medynskij, 1950, s. 84 - 85)

Velká pozornost v Makarenkově pedagogice je věnována tělesné výchově. V kolonii Gorkého i v ko-

muně Dzeržinského byly zavedeny rozmanité prostředky tělesné výchovy, jako například čistota, vycházky, turistika, hry, gymnastika, práce a branná výchova. Z těchto prostředků Makarenko zvláště zdůrazňoval vojenský řád, který přispíval k ukázněnosti kolonistů, k jejich tělesné kultuře a i k estetické výchově. V ústavěch Makarenka bylo mnoho prvků vojenského řádu, nebylo to však nic přehnaného. I v tomto se projevoval Makarenkův pedagogický takt a jeho chápání dětské duše. Na rozdíl od svých kolegů netrval na zbytečném pochodování, spíše vojenský řád viděl jako pomoc při organizačních a ukáznějících forem a hlavně jako prostředek estetické výchovy. Co se týká estetické výchovy, tak ta měla pro Makarenka zvláštní význam. Na člověku si Makarenko cenil hlavně sílu a krásu, a to jak tělesnou, tak i mravní. Makarenko spojoval estetickou výchovu s ostatními stránkami výchovy, například rozumovou, mravní a tělesnou. Zařazoval do ní nejen zpěv, hudbu, literaturu, divadlo, kino, ale i krásu oblečení, řeči, krásu života, práce i odpočinku.

Makarenko radil, že s estetickou výchovou je třeba začít již v nejtětlejším věku, a to například melodickou ukolébavkou, pohádkami, hry, knížkami s umělecky hodnotnými ilustracemi. To by měly být první prostředky estetické výchovy dětí. Později se k těmto prostředkům přidávají kino, divadlo, literatura, obrazová galerie a jiné. (Medynskij, 1950, s. 99 - 101)

Ještě je důležité zmínit další princip Makarenkova vychovatelského přístupu, a to vedení pomocí výhledů na „zítřejší radost“, který Makarenko nazval „systémem perspektivních linií“. Tento systém je některými pedagogy zvláště ceněn a bývá také označován jako „pedagogický perspektivismus“. (Pecha, 1975, s. 35)

3.2 Kolonie Gorkého, komuna Dzeržinského

Mezi Makarenkův nejdůležitější bod z jeho pedagogické praxe lze uvést to, že na sklonku roku 1920 se neznámý učitel Anton Semjonovič Makarenko chopil pro něho dosud nového a nesnadného úkolu a založil dětskou kolonii pro nezletilé provinilce a bezprizorné. Kolonie vznikla nedaleko Poltavy, v samém srdci Ukrajiny. Při samém počátku vzniku kolonie ho trápily pochybnosti o vlastních silách a schopnostech a o pedagogice vůbec. Přečetl spoustu pedagogické literatury, ale nikde nenašel odpovědi na výchovné problémy, se kterými měl za úkol se vypořádat. Z tohoto důvodu došel k přesvědčení, že je třeba, aby si potřebnou teorii vyvodil sám z analýzy pedagogických jevů, které ho obklopují. Tak začal krok za krokem budovat svůj výchovný systém, který vedl k vytvoření pedagogické koncepce. Anton Semjonovič Makarenko se tímto zařadil mezi největší osobnosti historie světové pedagogiky. (Pecha, 1975, s. 3)

Bezprizornost byla vážným společenským problémem tehdejší doby. Byla důsledkem hladu a světové i občanské války. Sovětská vláda se snažila podnikat všechny kroky k likvidaci bezprizornosti. V této době se hlavně zakládaly tisíce dětských domovů (kolonií). Vedoucí těchto domovů byli často lidé bez pedagogického vzdělání, ale přistupovali k této práci se zanícením a působili spíš lidským vztahem než z moci úřední nebo násilím. Tito lidé byli přesvědčeni, že jejich chovanci nejsou špatní, ale že to jsou oběti špatných sociálních poměrů a vztahů, a že je třeba jim pomoci. Tito lidé na poli sociální výchovy žili se svými chovanci ve stejných podmínkách. Žili v bídě, o hladu a velmi často také nedostávali za svoji práci plat. (Pecha, 1975, s. 9 - 10)

První provinilci, kteří byli do kolonie posláni, byli provinilci ve věku patnáct až osmnáct let, kteří jen lenořili, na noc z kolonie odcházeli a pedagogům se jen vysmívali. V kolonii a okolí docházelo ke krádežím potravin, peněz a občas docházelo i ke rvačkám na nůž. Makarenkovi s jeho pedagogickými schopnostmi se podařilo tuto první skupinku do jisté míry ukáznit, avšak zanedlouho se počet chovanců zvýšil. Makarenko si uvědomoval, že nelze před tyto lidi postavit dalekosáhlé požadavky. Rozhodl se proto, že požadavky bude klást postupně, ale zároveň tvrdě. Tato Makarenkova tvrdost, ale i jeho nebojácnost, sebeovládání a hlavně neúnavná a obětavá péče na kolonisty působily hlubokým dojmem. (Medynskij, 1950, s. 21)

Kolonie Gorkého byla pro Makarenka začátkem jeho objevitelských etap, jakousi životní laboratoří, obdobím tápání, kdy si cestou pokusů a omylů vytvářel systém. (Pecha, 1975, s. 20) Makarenko měl jednu velkou pedagogicko - taktickou zásadu, a to bylo úplné zapomenutí na minulost kolonistů, zvláště zapomenutí na jejich provinění. Domníval se, že je třeba zajímat se ne o jejich minulost, ale o jejich budoucnost. Nebylo to ale jednoduché, protože ostatní kolonisté a hlavně pedagogové se zpočátku velmi zajímali o to, proč byl nováček do kolonie poslán. Sám Anton Semjonovič přiznává, že i pro něho to byl zpočátku velký problém, že i on sám musel v sobě tento zájem velmi potlačovat. (Medynskij, 1950, s. 24)

Hlavní příčina, proč Makarenko nepovažoval za nutné zajímat se o ne zrovna pěknou minulost přichozích chovanců, byla jeho úcta k lidské osobnosti. Makarenko i v mladistvém provinilci viděl především člověka, poškozeného špatnými sociálními vztahy, poznamenaného pouze okolnostmi, ale také člověka s velkými možnostmi a silami. Tvrdil, že i takový člověk si zasluhuje respektování své osobnosti a lidských ohledů. (Pecha, 1975, s. 34) Z tohoto důvodu se nikdy ke kolonistům nechoval jako k bývalým provinilcům, ale v každém z nich naopak viděl člověka a snažil se nalézt jeho kladné stránky. Makarenka vždy uráželo, když ostatní na kolonisty pohlíželi jako na bývalé provinilce, nebo zločince. (Medynskij, 1950, s. 25)

Zpočátku byly podobné kolonie spíše polepšovnamy, byly chápány jako vězení pro mladistvé. Makarenko se však toto snažil změnit. Odstranil vše, co jen trochu připomínalo vězení, zdi, ploty s ostnatými dráty a ozbrojené strážce. Také odstranil systém disciplíny založené na násilí. To mělo za následek, že se kolonie v očích jejich obyvatel změnila z vězení na volnou instituci, prostě svobodné společenství svobodných lidí. A to byl základní kámen Makarenkova úspěchu. (Pecha, 1975, s. 10)

Bezprizorní, kteří přicházeli do kolonie, byli většinou pologramotní či dokonce negramotní, měli velký odpor hlavně k učení, ale také i k práci. Tito přicházející většinou zcestovali celou ruskou zemi křížem krážem, sloužili v různých armádách, pracovali v různých oborech, ale přesto byli přesvědčeni, že práce je pro hlupáky. Zpočátku Makarenko tápal v hledání správných výchovných metod, ale později našel způsob, jakou metodu zvolit. Chovance zahrnul prací a to také z důvodu, že kolonie se potýkala s finanční tísň. Později začal i s vyučováním a všestranným zvyšováním kulturní úrovně chovanců. (Pecha, 1975, s. 10 - 11) Nebylo však jednoduché zbavit provinilce návyků, které měli vypěstovány z předešlého tuláckého života. Bylo to o to těžší, že do kolonie přicházeli stále noví a noví provinilci a kolonie nebyla zdaleka tak pevná. V kolonii často docházelo ke krádežím, k různým potyčkám a Makarenko si často kladl otázku, zda jeho metody jsou tou správnou cestou. Pochybnosti, které měl nejen on, ale i ostatní pedagogové, potlačoval, snažil se projevit železnou vůli a své unavené kolegy povzbuzoval.

V kolonii Makarenko zavedl tělovýchovné a branné cviky, které sám řídil. Tyto cviky také napomáhaly ukázněnosti kolonistů. Díky vojenskému řádu se kolonisté stali ukázněnější. (Medynskij, 1950, s. 23)

Makarenko se často setkával ze všech stran s kritikou jeho výchovného systému. Kritici nejčastěji poukazovali na to, co souviselo se systémem kázně v kolonii Gorkého. Tento systém se odlišoval od jiných systémů ostatních kolonií. Nejkritizovanější byla tzv. „vojenizace kolektivu“. Spočívalo to v nástupech, hlášeníh, pochodech v útvaru, signálech trubkou, ale i vnějšími symboly, jako jsou prapory, uniformy, odznaky, názvy velitelů apod. Kritikové Makarenka nepochopili, že jde vlastně o formu hry. Že prvky, které Makarenko používal, byly úspěšné v různých mládežnických organizacích i před tím, než je v koloniích zavedl Makarenko, ale i později. Bohužel však pro Makarenka bylo v této době moderní a žádoucí nepoužívat jakékoliv výchovné prostředky, které používala dřívější pedagogika. Makarenko jako výchovný prostředek používal například trest, zavedl různé soutěžení apod. Právě trest byl kritizován, protože dle tehdejšího hesla trest vychovával otroky. Z tohoto důvodu byl Makarenko často podrobován kritice. Makarenkův výchovný systém byl také hlavně postaven na pevném systému, na němž si trval a nehodlal z něj i přes kritiku ustoupit. (Pecha, 1975, s. 14 - 15)

V kolonii Gorkého bylo nejdříve šest dílen, které sloužily pro potřebu kolektivu a částečně na zakázku pro veřejnost. Avšak hlavní pracovní náplní v kolonii bylo zemědělské hospodaření. Do kolonie přicházelo stále více chovanců, a když jednoho dne začalo být v původním sídle těsno, našli si několik kilometrů vzdálenou zpustlou usedlost. Budovy této usedlosti byly polorozpadlé a vyžadovaly spíše přestavbu než opravu. K této usedlosti také patřily louky, sad a pole. Kolonie neměla peněz nazbyt, stavební materiál se sháněl těžce, přesto se kolonie pustila do oprav této usedlosti pod vedením Makarenka. Tyto opravy provázely spoustu problémů a právě tyto problémy a jejich řešení znamenal silný moment pro kolektiv kolonie, problémy je spojovaly a pomáhaly integrovat rodící se kolonistický kolektiv. (Pecha, 1975, s. 10 - 12) Tento kolektiv byl však často vystavován nebezpečí rozkladu a to vždy pokaždé, když do něho vstupovali noví provinilci. (Medynskij, 1950, s. 22)

Po mnoha letech úmorné dřiny se kolonie dopracovala ke vzkvétajícímu hospodářství a poměrně k blahobytu. Kolonisté již netrpěli hlady, byli slušně oblečeni, učili se ve škole a dokonce někteří odcházeli i na vysoké školy.

Časem se ukázalo, že dosažený blahobyt vedl ke stagnaci v životě kolektivu. Makarenko zjistil, že chovance je třeba stále něčím motivovat a vyplňovat volný čas. Z tohoto důvodu se kolonie Gorkého přesídlila do Kurjaže, kde byla umístěna dětská kolonie. Zde byli chovanci zpustlí a zdivočelí, bez hygienických návyků, nezvyklí pracovat. Makarenko se tohoto spojení obával, nicméně tento úkol přijal. Namísto dosavadního pedagogického personálu si Makarenko sám vybral pro tento úkol personál. Kolonie Gorkého se v Kurjaži zabydlela a časem mezi nimi nebylo rozdílu. (Pecha, 1975, s. 9 - 14)

Makarenko byl při své práci velkým optimistou a tento jeho optimismus mu pomáhal v nejtěžších obdobích jeho práce, kdy se každému jinému mohlo zdát, že všechno úsilí je marné, že provinilce není možné předělat. A právě jeho optimismus byl základem jeho vztahu k chovancům. (Medynskij, 1950, s. 58)

Anton Semjonovič byl přesvědčen, že v kolonii Gorkého je uskutečněna pravá sovětská sociální výchova, přesto, 3. září 1928, byl z funkce vedoucího kolonie uvolněn. Jeho odchod z kolonie nebyl pro Makarenka porážkou, ale pouze dílčím neúspěchem. Anton Semjonovič měl stále obdiv nejenom Gorkého, ale i stovky oddaných kolonistů. Tato podpora ho velmi posilovala, že z tohoto neúspěchu vyvázl morálně nezlomen.

Ještě před tím, než byl Makarenko uvolněn z funkce vedoucího kolonie Gorkého, byl 20. října 1927 jmenován vedoucím komuny Dzeržinského. Obě tyto funkce vykonával souběžně do doby jeho odvolání z kolonie. Makarenko své odvolání již tušil, proto jako zárodek budoucího kolektivu komuny

převodl z kolonie Gorkého několik chlapců a dívek. Po uvolnění z funkce v kolonii Gorkého se pak pouze věnoval komuně. Komuna byla co do metodiky výchovné práce Makarenkovým pokračováním.

Komuna sice byla perfektně vybavena, ale prostředky na její udržování se velmi brzy vyčerpaly. Z tohoto důvodu byli chovanci nuceni si na provoz komuny vydělat sami. Na rozdíl od kolonie Gorkého, která se soustředila na oblast v zemědělství, se v komuně začala rozvíjet výroba řemeslná. Zpočátku to byla výroba velmi primitivní, ale později začala být dokonale mechanizovaná tovární. Časem začala být komuna plně soběstačná.

V komuně Dzeržinského komunardi vybudovali Makarenkovým výchovným systémem vysoce produktivní, hospodářsky významný a výnosný závod. Tento systém posléze překryl funkci výchovnou funkcí ekonomickou. Jako výchovné zařízení komuna později zanikla, ale závod, který byl stvořen se i nadále rozrůstal.

Jak již bylo uvedeno, kolonie Gorkého byla pro Makarenka začátkem jeho objevitelských etap, obdobím tápání, kdy si cestou pokusů a omylů vytvářel svůj systém. V komuně Dzeržinského pak již tento propracovaný systém využíval, rozvíjel a i nadále vybrušoval. Z tohoto důvodu je považována komuna Dzeržinského za vrchol a vzor, jak by měla vypadat práce v dětských domovech. (Pecha, 1975, s. 18 - 20)

3.3 Rodinná výchova

Anton Semjonovič Makarenko již ve své době vynikal mezi pedagogy neobyčejnou touhou po novém a neustálém hledání lepších metod výchovy dětí. Velká láska k práci a k dětem umožňovala Makarenkovi, aby neustále řešil různé pedagogické obtíže. (Medynskij, 1950, s. 7) Zdůrazňoval, že dítě nemá být předmětem studia, ale spíše aktivního výchovného působení, vycházejícího z hluboké víry v tvořivé síly člověka. (Pecha, 1975, s. 16)

Ačkoliv Makarenko neměl vlastní děti, do svého pedagogického zorného úhlu zahrnul i otázky rodinné výchovy. Podílel se také na výchově syna z prvního manželství Galiny Stachijevny a své neteře. Oba vyrůstali jako řadoví komunardi v komuně Dzeržinského. Ale ani oni neměli žádná privilegia a byli řádně vychováni. Makarenko se neustále vracel k problematice rodinné výchovy. Přednášel populární pedagogické kurzy pro rodiče, které byly vydávány pod názvem *O výchově dětí v rodině*. (Pecha, 1975, s. 27 - 28)

Úloha rodiny, zejména rodičů, je při výchově dětí velká, pedagogové se zabývají jen otázkami školní

výchovy, která se jich přímo dotýká. Denní praxe přesvědčuje pedagogy o tom, kolik marné a částečně i zbytečné námahy musí věnovat převýchově školáků, kdy rodiče výchovu zanedbali. V rodině se budují první základy a utvářejí se city, myšlenky a uvědomění dítěte. Vychovat děti však neumí každý, k tomu je třeba vědomostí, které jsou nutné jako vzduch. (Makarenko, 1957, s. 5)

Celou svoji pozornost neobracel k minulosti dětí, ale naopak k jejich budoucnosti. Kritizoval příznivce tzv. „volné výchovy“ a na rozdíl od těchto příznivců Makarenko trval na střízlivé, rozumné, nikoliv pouze citové lásce k dětem. Nejvíce protestoval proti „sklánění se“ před dětmi, neboť toto podle něj pěstuje v dětech egoismus, lenost, zhýčkanost a neukázněnost. Dále tvrdil, že ne stálé drsnosti ve styku s dětmi, ani sentimentálního laskání, ale je třeba najít pravou míru v lásce i přísnosti, v lásce i drsnosti. Na děti je třeba klást pevné, vyhraněné, ale splnitelné, i když třeba s námahou, požadavky. (Medynskij, 1950, s. 59 - 60)

Makarenko tvrdil, že rodiče nevychováají dítě jen pro svou rodičovskou radost, ale jako nového občana. Co se týká problémů, tak tyto problémy vyličil podrobně v „*Knize pro rodiče*“. Tato kniha vyšla v roce 1937 a v té době vyvolala velký ohlas, jak ze strany pedagogů, tak i ze strany rodičů. Bylo to dílo literárně - pedagogické. (Medynskij, 1950, s. 107) A. S. Makarenko v „*Knize pro rodiče*“ napsal, že co se týká autority, tak ta musí být v samotných rodičích bez ohledu na to, jaký mají poměr k dětem. Autorita však není nějaké zvláštní nadání a její kořeny jsou vždy v jednom místě, a to v chování rodičů, tím jsou myšleny všechny složky chování, celý život jak matky, tak i otce. Autor tím myslel vše, co do života patří, tedy práce, myšlení, návyky, city a usilování. (Denk, 1950, s. 7)

V dětech je třeba pěstovat pozornost k potřebám v jejich kolektivu nebo rodiny, ale zároveň docílit toho, aby dítě nečekalo, až mu je ukázáno, co má dělat, ale aby si samo uvědomilo nutnosti té či oné práce, a aby ji bylo ochotno a samo vykonat. Pokud se v dětech rozvíjí tento rys, dochází k výchově dětské iniciativy a také dodává jejich pracovní činnosti i mravní povahy a zároveň v nich rozvíjí péči o potřeby druhých lidí. (Medynskij, 1950, s. 85)

Co se týká podmínek rodinné výchovy, Makarenko zdůrazňuje pojem „úplné rodiny“ jako výchovného kolektivu. Myslel tím rodinu, kde žije otec s matkou společně, kde vládne láska, vzájemná úcta, a kde jsou děti různého věku. Zdůrazňuje odpovědnost rodičů za výchovu dětí a přikládá také velkou důležitost osobního příkladu rodičů. První a nejdůležitější metoda výchovy je dle Makarenka kontrola rodičů nad každým svým krokem.

V podstatě, co Makarenko tvrdil o výchově kolektivu, kolektivem a pro kolektiv se vztahuje i na výchovu dětí v rodině. Hned od počátku je důležité výchovu správně pojmout, stanovit přesný cíl, sestavit program, zavést přesný řád a je také důležité promyslet všechny detaily, aby potom rodiče nezjistili, že je příliš pozdě zabývat se převýchovou dětí. Toto je dle Makarenka mnohem těžší než

výchova chápaná hned od začátku.

Makarenko se ve svých odkazech stále vrací k pojmu autorita. Rodiče často dělají chybu tím, že dítě zastrašují, nadávají mu a někdy je bijí pro každou hloupost. Z těchto často zakřivených dětí vyrůstají lidé buď bez vlastní vůle, nebo naopak domýšlivci. Zase naopak jsou rodiče s „autoritou odstupů“, která spočívá v tom, že rodiče se drží dál od dětí a chovají se k nim cizí. Stává se, že s dětmi velmi málo hovoří a nezasahují do jejich záležitostí. O další autoritě, o které Makarenko hovoří, je „autorita nadutosti“. Tím je myšleno, že rodiče se považují za velmi zasloužilé, rádi a často se vytahují před cizími lidmi a i před vlastními dětmi, kteří se pak také začínají chlubit vlastními rodiči, například, že jejich tatínek je spisovatel apod. Další autoritou, se kterou se setkáváme je „autorita pedantie“, kdy rodiče se svými dětmi jednájí byrokraticky, dělají ze sebe neomylné lidi a za strachu, aby netrpěla jejich autorita, nikdy nezmění své rozkazy, ani v případě, že jsou mnohdy hloupé. Další autoritou, kterou je třeba zmínit je „autorita moralisování“, kdy dochází k nekonečnému kázání a poučování, které často dětský život otravuje.

Mimo těchto nesprávných druhů autorit, je třeba ještě zmínit jiné druhy, a to například „autorita dobroty“, kdy se rodiče snaží být k dětem příliš hodní a ústupní, další autorita, je „autorita lásky“, kdy se děti příliš laskají a neustále líbají, „autorita přátelství“ je autorita, kdy se rodiče staví na úroveň dítěte a děti pak poučují rodiče.

Na rozdíl od těchto typů nesprávných autorit, ta pravá autorita by měla být založena na pracovním životě rodičů, na jejich chování v běžném životě, na znalostech dětského života, na pomoci dětem a na náročné lásce k nim.

Plně v moci rodičů je řád života dítěte v rodině, kdy tento řád musí být účelný, určitý a přísný, musí být pro děti povinný a musí zabírat celý den dítěte. Hlavním znakem řádu je především klidnost, vyrovnanost, vlídnost a přitom řád musí být věcný a rozhodný. Mělo by se také dbát na to, aby nebyly žádné ústupky nepřipouštějící příkaz. Tyto příkazy je třeba učit děti od velmi útlého věku.

Makarenko formuloval požadavky, které musí mít příkazy rodičů:

- Neměly by se dávat ve zlosti, s křikem, ale zároveň se však nesmí podobat přemlouvání.
- Musí být přiměřené silám dítěte.
- Musí být rozumné, nesmí odporovat zdravému rozumu.
- Nesmí být v rozporu s jiným vaším příkazem nebo příkazem druhého z rodičů.

Řád musí být přizpůsoben věku dítěte, prostředí, jeho pohodlí a z tohoto důvodu nemůže být stejný pro všechny rodiny, ale i v jedné rodině se musí měnit a přizpůsobovat situacím. Řád není cílem, ale pouze prostředkem a využívá se tak dlouho, dokud není dosaženo cíle.

Děti je třeba zapojit do pracovních činností v rodině, a to velmi záhy. Zpočátku formou hry, a jak děti vyrůstají, je třeba jim dávat úkoly složitější a dávat i úkoly dlouhodobější, a tímto je učit odpovědnosti za určitou a déle trvající práci.

Důraz také Makarenko kladl na to, že děti je třeba zapojit do problémů rodinného hospodaření a tomuto je také učit již od raného věku.

Co se týká výchovy kulturních návyků, tak i s těmito je třeba v rodině začínat co možná nejdříve. Začátkem takové výchovy je například vyprávění pohádek, později prohlížení ilustrací a povídání si o nich, v další fázi návštěva dětských divadelních představení a kin, o kterých je třeba s dětmi diskutovat. Rodiče také musí dětem kontrolovat výběr literatury. (Medynskij, 1950, s. 108 - 112)

V oblasti rodinné výchovy a s ní spojenými problémy získal Makarenko velkou popularitu. Rodiče ho často kontaktovali dopisy i osobně, žádali ho o rady v obtížných a složitých životních situacích. (Denk, 1950, s. 21)

Makarenko zastával názor, že v rodině musí být harmonie a přesný řád, rodiče musí dětem projevovat lásku, ale naopak jakékoliv tolerování jejich rozmarů pěstuje v dětech egoismus, bezcitnost a lenivost. (Medynskij, 1950, s. 108)

3.4 Shrnutí myšlenek A. S. Makarenka

Makarenko často vystupoval proti rutině v pedagogice a velmi si vážil úlohy pokrokové pedagogické vědy. Zastával názor, že pedagogika je věda nejpohyblivější, nejsložitější a nejrozmanitější. (Medynskij, 1950, s. 64) Dle Makarenka není možné, aby jakákoliv soustava výchovných prostředků byla zavedena navždy, ale je třeba, aby se měnila a vyvíjela, protože dítě roste. Správná organizace pedagogického procesu nemůže být založena ani na indukci, ani na dedukci užívaných odděleně, ale jen na jejich spojení. (Medynskij, 1950, s. 70)

Největším zadostiučiněním a vítězstvím Makarenka byl ohlas čtenářského publika. Makarenkův odkaz je třeba pečlivě studovat a domýšlet, aby bylo možné podle něho pracovat tvořivě. Z důvodu lepší orientace v Makarenkově pedagogickém odkazu je vhodné uvést následujících sedm upozornění:

- Výchovný systém Makarenka není nijak omezen na oblast převýchovy, i když v ní byl vypracován a vyzkoušen. Vhodný je také z důvodu, že není lokálně ani dobově omezen. Je také pravda, že použití výchovného systému v podmínkách školní práce vyžaduje více úsilí a úprav.

- Způsob přejímání myšlenkových impulsů Makarenka by měl být v duchu inspirace, nikoli imitace.
- Kolektivní výchovné působení není protikladem individuálního výchovného působení, ale jeho součástí. Práce s kolektivem a individuální práce s jednotlivci jsou dvě stejně důležité strany.
- Podle Makarenkovy koncepce je nutno chápat výchovný kolektiv jako vývojový systém, jehož podoba není nikdy definitivní, ale připouští a i vyžaduje neustálé dotváření. Přitom však udržuje stálou kontinuitu se svou minulostí pomocí tradic.
- Důležitější před jeho formami je obsah života kolektivu (program a ideje). Ne však chronologicky, protože jedno i druhé má své poslání a své vývojové zákonitosti. Obsah i forma tvoří jednotu a jedna bez druhé jsou neúplné.
- Také velmi důležitá je estetika kolektivu, ale je často neprávem podceňovaná. Formy kolektivního života záleží na tradicích a na společenském zázemí, které vychází z dané situace a stále se vyvíjí.
- Dle Makarenka je kolektiv mocným výchovným prostředkem, který pokud je uveden v život, násobí síly vychovatele a velmi mu pomáhá. Systém kolektivní výchovy však nelze chápat jako úsporu vychovatelovy energie, protože období než kolektiv vznikne a začne pomáhat je velice náročné na čas a energii vedoucího vychovatele. (Medynskij, 1950, s. 280)

Mezi Makarenkem a jeho nadřízenými docházelo často ke střetům. Jeho nadřízeným se nelíbily Makarenkovy výchovné metody. Makarenko však doufal, že budou mít více pochopení pro reálný výsledek jeho výchovných metod. Výsledkem Makarenkových výchovných metod byli čistší, ukáznění, uvědomělí a čínorodí mladí lidé. (Pecha, 1975, s. 19)

Anton Semjonovič věnoval velmi mnoho pozornosti pedagogické logice, na jejímž základě je třeba budovat pedagogickou teorii a zavádět pedagogické prostředky. Byl velmi často kritizován za ignorování pedagogiky jako vědy, avšak ve skutečnosti se neztotožňoval s pedagogikou izolovanou od výchovného pokusu, vystupoval proti teorii volné výchovy. Makarenko tvrdil, že pedagogika je vědou nejdialektičtější, nejpohyblivější, nejsložitější a nejrozmanitější. A toto tvrzení bylo základním článkem jeho pedagogické víry. (Medynskij, 1950, s. 69 - 70)

Vychovávat v kolektivu, kolektivem a pro kolektiv – to byly nejdůležitější požadavky Makarenka na pracovní výchovu, rozvoj smyslu pro povinnost, kázeň, rodinnou výchovu apod. Podle Makarenka

musí být rodina pouze kolektivem, a pokud ztrácí znaky kolektivu, pozbývá rodina velkou část svého významu jako organizace výchovy a štěstí.

Co se týká problému výchovy ke kolektivismu, tak tomuto problému se věnovala i ve svých pracích N. K. Krupská, také významná osobnost sovětské pedagogiky, podle které je kolektivismus první vlastností, kterou je třeba u dětí pěstovat hned v raném věku. Ať se zabývala jakýmkoliv problémem, vždy jej řešila především z hlediska kolektivismu. (Medynskij, 1950, s. 77)

Pokud se týká mnoha neúspěchů pedagogických škol, tak tento neúspěch Makarenko spatřoval v nesprávném úsilí přistupovat ke všem stejně, vtlačit člověka do šablony. Tvrdil, že lidé jsou neopakovatelní, ale zase naopak nelze tvrdit, že i když jsou lidé rozmanití, musí být i rozmanitá výchovná metoda. Zastával názor, že vytvoření metody, která bude všeobecná a jednotná, umožní každé osobnosti, aby rozvinula své schopnosti a zároveň si zachovala svou individualitu. Řešením tohoto úkolu vidí v soustavě kolektivní výchovy a v pedagogice kolektivního působení. Makarenko byl přesvědčený, že formování člověka kolektivem je tím nejdokonalejším prostředkem k rozvoji a rozvinutí jeho neopakovatelných odlišností a zároveň i zárukou šťastného tvůrčího života. (Medynskij, 1950, s. 10)

K člověku se musí přistupovat s optimismem, i když, jak tvrdil, je to spojeno s jistým rizikem, že se zmýlí. (Medynskij, 1950, s. 58)

Práce pedagoga je těžká, ale kdo ji dělá dobře, potom mu tato práce dává pocit štěstí, vnitřního uspokojení, kterému se nic nevyrovná. Makarenko tvrdil, že mistrovství ve výchově není nějakou výjimečnou vlastností, ale je to odbornost, které je třeba se učit tak, jako se musí svému oboru učit například lékař. (Medynskij, 1950, s. 103)

Makarenko měl děti velmi rád, i když svou lásku projevoval velmi zdrženlivě. V této zdrženlivosti bylo však cítit velkou vnitřní sílu. (Medynskij, 1950, s. 59) Byl to skvělý teoretik a hluboký myslitel. Pedagogická teorie bude z Makarenkových myšlenek ještě dlouho čerpat. Makarenko je po celém světě známý hlavně jako zakladatel a tvůrce teorie kolektivní výchovy. (Pecha, 1975, s. 33)

Anton Semjonovič Makarenko a jeho názory na výchovu a pedagogiku jsou dle mínění pedagogů doposud nepřekonány a jeho myšlenky již dávno nemají „socialistický akcent“. A právě jeho největší obdivovatel olomoucký pedagog Libor Pecha vidí Makarenka jako znamenitého pedagoga, ale na druhou stranu zároveň přiznává, že v dnešní době ho však nelze přijímat zcela bez výhrad. (Jůzl, 2010, s. 124 - 125)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 METODOLOGIE VÝZKUMU

Teoretická část diplomové práce se zabývala osobností významného pedagoga Antona Semjonoviče Makarenka. Tato část nás zavedla do mládí této osobnosti, jsou zde jeho popsány pedagogické základy, jeho pedagogické metody a principy, které uplatňoval v kolonii Gorkého a komuně Dzeržinského a v neposlední řadě také jeho literární tvorba.

Praktická část bude zaměřena na samotný výzkum, který vychází z teoretické části a bude se zabývat opět osobností A. S. Makarenka. Bude zjišťováno, zda jméno této osobnosti nejen z oblasti pedagogiky, ale také sociální pedagogiky, je v povědomí u odborníků právě z oboru sociální pedagogiky, zda tito oslovení respondenti mají informace či znalosti týkající se jeho metod v oblasti pedagogiky a výchovy a zda jeho postupy a metody jsou v kontextu dnešní moderní pedagogiky.

4.1 Výzkumný problém a cíl výzkumu

Základní fází pedagogického výzkumu je stanovení problému, kdy práce při stanovení problému obvykle začíná tzv. předběžnou teoretickou analýzou. Jde o to, získat co největší množství informací o oblasti, která se má zkoumat. (Chráška, 2006, s. 9) Základem přípravy fáze výzkumu bylo získání informací z literatury, která se vztahuje k tématu diplomové práce.

Na počátku výzkumu je třeba si stanovit cíl výzkumu. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, zda metody a postupy, které praktikoval Makarenko, jsou v souladu s dnešní moderní pedagogikou.

Formulování výzkumného problému znamená, že je jasně pojmenováno to, čím se výzkum bude zabývat. Výzkumný problém na rozdíl od výzkumné otázky má podobu oznamovací věty nebo slovního spojení, je obecnější a blíží se k tomu, co je někdy označováno jako téma výzkumu. (Švaříček, Šedřová, 2007, s. 64 - 65)

Výzkumným problémem diplomové práce je oblast týkající se převýchovy, pedagogických a výchovných metod, a zda metody zavedené Antonem Semjonovičem Makarenkem jsou v souladu s dnešní moderní pedagogikou a pokud ano, tak zda je možné tyto metody uplatnit v dnešní době. Dále pomocí polostrukturovaného rozhovoru bude zjišťováno, zda pedagog A. S. Makarenko je vůbec v povědomí studentů a absolventů oboru sociální pedagogiky, a jak tuto osobnost a jeho pedagogické principy vnímají oni, jako odborníci v daném oboru.

4.2 Metody výzkumu

Z důvodu zvoleného tématu a na základě položeného výzkumného problému byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, konkrétně polostrukturovaný rozhovor.

Podstatou výzkumu kvalitativního je do široka rozprostřený sběr dat, aniž by na začátku byly stanoveny základní proměnné a ani nejsou předem stanoveny hypotézy. Jde o to, aby se do hloubky prozkoumal určitý široce definovaný jev a získalo se o něm co největší množství informací. Pokud jde o logiku v kvalitativním výzkumu, tak je induktivní. Výzkumník teprve po nasbírání dostatečného množství informací začíná pátrat po pravidelnostech. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 24)

Zatímco hlavním nástrojem kvantitativního výzkumu je dotazník, tak ve výzkumu kvalitativním je nejpoužívanější metodou rozhovor, kdy cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 13)

Polostrukturovaný rozhovor vychází z předem připraveného seznamu témat a otázek. Rozhovor se neskládá pouze ze dvou částí, z rozhovoru samotného a přepisu, ale celý proces získávání dat sestává z výběru metody, přípravy rozhovoru, průběhu vlastního dotazování, přepisu rozhovoru, analýzy dat a z prezentace výzkumné zprávy. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 160)

Rozhovor je do jisté míry strukturovaná konverzace, kdy výzkumník si tuto konverzaci řídí pomocí hlavních a navazujících otázek, kdy na jedné straně je výzkumník, který vede rozhovor, vybírá otázky, případně ukončuje rozhovor, a na straně druhé účastník rozhovoru, který na otázky odpovídá a poskytuje informace.

V každém rozhovoru mají svoje místo úvodní otázky. Na počátku rozhovoru dochází k představení výzkumníka a jeho projektu, ujištění o anonymitě respondenta a také případný souhlas s nahráváním rozhovoru. Úvodní otázky by měly být jednoduché. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 162 - 163)

Zaznamenané rozhovory jsou následně přepsány a tyto přepisy budou podrobeny otevřenému kódování. Kódování představuje operace, pomocí nichž budou údaje rozebrány, konceptualizovány a následně složeny novým způsobem. Při tomto otevřeném kódování se text rozbije na jednotky, kterým jsou přidělena jména, a s těmito pojmenovanými jednotkami výzkumník dále pracuje. Každé takto vzniklé jednotce je přidělen kód. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 211 - 212)

4.3 Výzkumné otázky, jejich formulace

Jádro každého výzkumného projektu tvoří výzkumné otázky. Mají dvě základní funkce a to, že pomáhají zaostřit výzkum tak, aby výsledky poskytl v souladu se stanovenými cíli, a také ukazují cestu, jak celý výzkum vést. Stanovené výzkumné otázky musí být v souladu, jak se stanovenými cíli, tak i s výzkumným problémem. Tyto výzkumné otázky jsou uvedeny v podobě tázacích vět. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 69)

Dle výzkumného problému je třeba vytvořit výzkumnou otázku, a to konkrétně:

Jsou Makarenkovy sociálně - pedagogické principy v kontextu dnešní moderní pedagogiky?

Dále je třeba ještě formulovat několik dílčích otázek, které potom budou tvořit základ konkrétních otázek položených záměrně vybraným respondentům.

Jaké metody A. S. Makarenko praktikoval ve výchově?

Lze najít souvislost mezi dvěma významnými pedagogy, A. S. Makarenkem a J. H. Pestalozzím?

Je správné, že Makarenko, z důvodu komunistické propagandy, je v dnešní výuce na školách opomíjen?

Jak již bylo zmíněno, od uvedených výzkumných otázek se následně budou odvíjet konkrétní otázky, které budou položeny vybraným respondentům v rozhovoru.

Páteří každého rozhovoru jsou hlavní otázky. Výzkumná otázka je zpravidla příliš abstraktní a široká, proto výzkumník přichází na rozhovor s již vytvořenými hlavními otázkami. Tyto otázky výzkumník získal studiem problému v dostupných publikacích a materiálech k danému tématu. Je důležité, aby hlavní otázky měly deskriptivní podobu, jinak by se mohlo stát, že dotazovaný by mohl na otázky odpovídat spekulativně. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 164)

Navazující otázky, které jsou také součástí rozhovoru, jsou namířeny na komentáře a výpovědi účastníka výzkumu. Výzkumník klade hlavní otázky a v případě potřeby pokládá jedinci ještě otázky do-
datečné, které jsou zaměřeny na specifická témata a myšlenky. (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 168)

Seznam hlavních otázek polostrukturovaného rozhovoru:

1. OTÁZKA:

Co všechno víte o A. S. Makarenkovi, vy jako absolvent bakalářského studia, případně magisterského studia oboru sociální pedagogika?

Tato úvodní otázka směřuje k tomu, zda dotázaný respondent ví, kdo to byl A. S. Makarenko, v které době žil, ve které zemi, čím se zabýval apod. Dále je podstatou této otázky zjistit, zda vůbec dotazovaní respondenti mají povědomí o tom, že Makarenko byl nejen spisovatel a pedagog, ale také sociální pedagog a věnoval se převýchově problémových mladistvých v kolonii Gorkého, později v komunitě Dzeržinského.

2. OTÁZKA:

Myslíte si, že nebýt Velké říjnové socialistické revoluce měl by možnost Makarenko založit kolonie pro mladistvé bezprizorní a problémové jedince?

Tady je otázka směřována k tomu, zda existuje souvislost mezi takovou událostí, jako byla Velká říjnová revoluce a mezi vznikem kolonií, kde se Makarenko věnoval převýchově těch, kteří do kolonie přicházeli.

3. OTÁZKA:

Víte jaké metody Makareko praktikoval ve výchově?

Touto otázkou výzkumník chce zjistit, jaké znalosti mají dotazovaní respondenti o Makarenkových metodách v pedagogice a ve výchově, zda ví o metodě výchovy kolektivem, prací apod.

4. OTÁZKA:

Co si myslíte o jeho metodě, že jedince je třeba vychovávat kolektivem?

Tato otázka navazuje na předešlou otázku a výzkumník chce zjistit, jaký názor na výchovu kolektivem mají dotázaní, zda jedince kolektiv formuje, nebo si naopak myslí, že člověka kolektiv neovlivňuje a neformuje.

5. OTÁZKA:

Další jeho stěžejní metoda byla metoda výchova prací. Jak se na tuto metodu díváte v kontextu dnešní moderní pedagogiky?

Dříve byla práce brána pouze jako prostředek k přežití, avšak Makarenko zastával názor, že práci lze brát i jako výchovný prostředek. Tato otázka opět navazuje na předešlé otázky a má zjistit, zda tento názor sdílí i respondenti. Respondentům bude ještě položena doplňující otázka, která zkoumá, zda je důležité, aby ve škole byly i předměty, které nejen vzdělávají, ale i všestranně formují člověka, jako například tělesná výchova, pracovní výchova, estetická výchova aj.

6. OTÁZKA:

Pokud si uděláte komparaci Makarenko vs. Pestalozzi, lze u těchto dvou osobností najít nějakou sociálně - pedagogickou podobnost?

J. H. Pestalozzi a A. S. Makarenko jsou považováni za sociální pedagogy a z tohoto důvodu považoval výzkumník důležité zařadit do rozhovoru i otázku, která se okrajově dotkne tohoto druhého významného pedagoga, se kterým je Makarenko často srovnáván.

7. OTÁZKA:

Věděl/a jste, že se Makarenko věnoval také rodinné výchově?

Tady výzkumník považoval za důležité se dotknout i rodinné výchovy, která je v každé době důležitá, protože rodina a výchova v rodině dávají každému jedinci základ při formování charakterových vlastností a také rodina, případně problémy v rodině směřují jedince na jeho cestě do samostatného života. Respondentům budou ještě pokládány doplňující otázky, které se právě týkají této problematiky.

8. OTÁZKA:

Makarenkovi v současné době, částečně také z důvodu komunistické propagandy, není věnováno tolik pozornosti. Domníváte se, že je to správné?

Makarenko byl bezpochyby velký pedagog, významný spisovatel a především sociální pedagog. Bohužel jeho myšlenky poznamenala komunistická propaganda. Makarenkovy metody

a postupy jsou v současné pedagogice užívány dodnes, ale bohužel nevědomky. Tady výzkumník chce zjistit, jak se na Makarenka, co se týká jeho významnosti, dívají dotázaní sociální pedagogové.

9. OTÁZKA:

Jsou podle Vás sociálně - pedagogické postupy A. S. Makarenka, shodné s trendy dnešní moderní pedagogiky a mělo by se více dbát na dodržování jejich principů, v dnešní sociálně - pedagogické edukaci?

Makarenko se ve své době často setkával s kritikou jeho pedagogických metod a postupů. Dnešní doba částečně připomíná dobu Makarenkova působení v pedagogice, také dnes mnohdy dochází ke střetům v názorech na výchovu. Dnes se často setkáváme s prosazovateli tzv. „volné výchovy“, kdy se předpokládá, že jedinec k sebekázni dojde jen na základě vlastního uvědomění. Těmito otázkami chce výzkumník zjistit názor, zda Makarenkovy postupy ve výchově jsou aplikovatelné i v dnešní době.

4.4 Volba výzkumného vzorku

Je více možností, jak do výzkumu vybírat respondenty tak, aby danou skupinu dobře reprezentovali. Co se týká kvalitativního výzkumu, tak zde je typický výběr záměrný, kde o výběru respondentů nerozhoduje náhoda. (Chráška, 2006, s. 19 - 22)

Jak již bylo uvedeno, co se týká výběru výzkumného souboru, tak v kvalitativní výzkumné metodě jde o výběr záměrný. Základním souborem z důvodu, že diplomová práce se zabývá osobností pedagogiky a sociální pedagogiky, byli vybráni respondenti, kteří vystudovali obor sociální pedagogika. Ke zkoumání byli konkrétně vybráni absolventi či studenti daného oboru na Univerzitě Tomáše Bati.

Charakteristika výzkumného souboru

Na základě záměrného výběru bylo vybráno 9 respondentů, studentů či absolventů oboru sociální pedagogika. Někteří zvolení respondenti již studium ukončili, část z nich v bakalářském studijním programu, část v magisterském. Někteří stále studují a dokončují magisterský studijní program. Každý

děmu oslovenému respondentovi byla položena hlavní otázka, která byla výzkumníkem předem připravena a dle znalostí a také hlavně odpovědí na tu konkrétní hlavní otázku bylo ještě pokládáno několik otázek doplňujících. V rozhovoru bylo použito celkem 9 hlavních otázek.

Účastníci rozhovoru jsou označováni pouze smyšlenými křestními jmény a nyní budou respondenti představeni.

ALENA – žena, 41 let. Bakalářský program v oboru sociální pedagogika ukončila v roce 2013 a nyní studuje magisterský program ve stejném oboru. Je zaměstnána jako státní zaměstnanec v sociálních službách, na Odboru sociálním a zdravotním v Brně na oddělení, které se zabývá sociálně - právní ochranou dětí. Má jedno dítě ve věku 11 let.

BRONISLAV – muž, 30 let. Obor sociální pedagogika v bakalářském studijním programu ukončil v roce 2014 a nyní je studentem navazujícího magisterského programu ve stejném oboru na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Pracuje jako sociální pracovník v jednom brněnském charitativním sdružení, je zatím svobodný a bezdětný.

CILKA – žena, 53 let. Obor sociální pedagogika studovala v bakalářském studijním programu v Brně a ukončila jej v roce 2010. Pracuje ve státní správě, mimo sociální oblast. Má dvě již dospělé děti, 22 a 25 let.

DANA – žena, 36 let. Obor sociální pedagogika studovala v bakalářském studijním programu v Brně s rokem ukončení 2010. Poté pokračovala ve studiu stejného oboru na magisterském studijním oboru také v Brně a tento úspěšně ukončila v roce 2012. Pracuje v sociálních službách, konkrétně jako státní zaměstnanec na Odboru sociálním a zdravotním v Brně na oddělení, které se zabývá sociálně - právní ochranou dětí. Její děti jsou ve věku 8 a 12 let.

ELIŠKA – žena, 52 let. Obor sociální pedagogika studovala v bakalářském studijním programu s rokem ukončení 2013, následně pokračovala ve studiu opět oboru sociální pedagogika na magisterském studijním oboru, opět v Brně a toto studium úspěšně ukončila v roce 2015. Je zaměstnána jako zdravotní sestra v brněnské nemocnici, má dvě již dospělé děti a 3 vnoučata.

FRANTIŠKA – žena, 38 let. Absolventka bakalářského programu v oboru sociální pedagogika, rok ukončení studia 2014, nyní studentka navazujícího magisterského programu ve stejném oboru. Je zaměstnána jako učitelka v mateřské škole se zaměřením na program Montessori a s tímto programem má více jak desetiletou praxi. Zároveň se angažuje a pomáhá také jako dobrovolník v neziskovém sektoru. Zanedlouho z ní bude maminka prvního potomka.

GITA – žena, 54 let. Obor sociální pedagogika studovala v bakalářském studijním programu, ukončila jej v roce 2011 a následně pokračovala ve studiu opět oboru sociální pedagogika na magisterském studijním oboru také v Brně a toto studium úspěšně ukončila v roce 2013. Pracuje ve státní správě mimo obor sociální pedagogika. Její syn je ve věku 16 let.

HUGO – muž, 41 let. Studuje obor sociální pedagogika v magisterském studiu na Univerzitě Tomáše Bati ve Zlíně. Před tím absolvoval bakalářský studijní program taktéž v oboru sociální pedagogika, tento program studoval na fakultě v Brně s rokem ukončení bakalářského programu v roce 2014. Pracuje jako IT pracovník v soukromém sektoru a má dvě děti ve věku 22 let a 10 let.

IVA – žena, 32 let. Absolventka bakalářského studijního programu v oboru sociální pedagogika na Fakultě humanitních studií v Brně, studium ukončila v roce 2014. Je zaměstnána jako státní zaměstnanec a pracuje mimo obor sociální pedagogika. Je svobodná a bezdětná.

5 VLASTNÍ VÝZKUM

Jako výzkumná technika byla zvolena technika rozhovoru, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru. Na počátku každého rozhovoru byl respondent požádán o souhlas s rozhovorem a každý účastník rozhovoru byl informován, že rozhovor bude nahráván. Respondentům byl vysvětlen cíl výzkumu a také byli všichni ubezpečeni o zachování anonymity, a že informace získané, budou využity pouze k účelu tohoto výzkumu. Z tohoto důvodu byli respondenti označeni smyšlenými jmény.

Doba trvání rozhovorů byla asi 15 – 30 minut, dle délky odpovědí a následně položených doplňujících otázek. Rozhovory probíhaly v přátelské atmosféře a každý rozhovor byl nahrán na mobilní telefon a následně doslovně přepsán.

Data byla získávána v období od ledna do března roku 2016, kdy v tomto období byli vybraní respondenti osloveni. Rozhovory probíhaly vždy v soukromí u respondentů doma a probíhaly v přátelské atmosféře. Na počátku byli všichni oslovení respondenti seznámeni s výzkumem a jeho obsahem a byli také seznámeni s variantou nahrávání rozhovorů. Jejich souhlas s nahráváním je zaznamenán na počátku rozhovoru. Pro účel anonymity byl každému přidělen vhodný kód v podobě písmen A – I, dle jejich smyšleného jména.

Při formulaci otázek bylo vycházeno z hlavní výzkumné otázky a také z dílčích výzkumných otázek. Respondentovi byla vždy položena hlavní otevřená otázka a dle odpovědi výzkumník jednotlivé hlavní otázky ještě doplnil otázkami navazujícími.

5.1 Vytvoření kódů a kategorií

Tato podkapitola se bude věnovat kódům a kategoriím. Každý respondent je označen počátečním písmenem svého smyšleného jména. Kódy, např. A1, označují jméno respondenta a identifikaci řádku v přepisu rozhovoru.

Jak již bylo uvedeno, všechny zaznamenané rozhovory byly přepsány a tyto přepisy byly následně podrobeny otevřenému kódování, kdy text je rozložen na jednotky, kterým byla přidělena jména, a takto vzniklé jednotce byl přidělen kód.

Kódovací proceduru lze rozdělit na tři fáze, a to kódování otevřené, axiální a selektivní. Jsou to operace, při nichž dochází k roztržštění informací a následně opět seskládání, ale již novým způsobem. Pomocí otevřeného kódování se text rozloží na části, těmto částem jsou následně přiděleny názvy a poté jsou dále

zpracovávají. Text lze rozdělit na slova, věty nebo celé odstavce, kterým přidělíme kódy a ty poté sdružíme do kategorií. (Švaříček a Šeďová, 2007, s. 84 - 85).

Kategorie tvoříme, jakmile máme vytvořený seznam kódů, které seskupujeme podle podobnosti nebo jiné vnitřní souvislosti. Na otevřené kódování navazuje kódování axiální, jehož cílem je vytvoření spojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Postup je takový, že jednotlivé kategorie vzešlé z otevřeného kódování přiřazujeme k jednotlivým položkám paradigmatického modelu. Zde je třeba se rozhodnout, která z kategorií odpovídá základnímu jevu a dále je třeba najít vztah jejich subkategorií. Axiální kódování funguje jako pomůcka při třídění dat. Další fáze je selektivní kódování a při tomto kódování jsou kategorie znovu uspořádány a přeskupovány.

Selektivní kódování je výběrem jedné klíčové kategorie a kolem této kategorie je organizován příběh. Kolem této centrální kategorie jsou vztaženy všechny ostatní kategorie a tato centrální kategorie by měla odpovídat zkoumanému jevu a dobře jej popisovat. (Švaříček a Šeďová, 2007, s. 221 - 233).

5.2 Jednotlivé kódy a kategorie

Tato část se bude věnovat již jednotlivým utvořeným kategoriím. Nahrané rozhovory, byly doslovně přepsány. Tímto získané informace jsou nyní rozloženy na kódy a díky těmto vzniklým kódům a následným hledáním společných témat a spojitostí, byly vytvořeny kategorie. Velká písmena A - I označují autora výroku a číslice udává řádek v transkripci.

Jednotlivé kódy byly roztrženy do následujících sedmi kategorií:

- Úvod
- Problémy
- Výchova
- Rodina
- Inkluze
- Vzdělávání
- Dnešní moderní pedagogika

Kategorie Úvod

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

A3: velký vzor, H1: naše studium, D1: založení, C1: ruský spisovatel, F3: děti nebo mladiství

KÓDY	KATEGORIE
velký vzor	úvod
naše studium	
založení	
ruský spisovatel	
děti nebo mladiství	

Tabulka č. 1: Charakteristika kategorie č. 1: Úvod (Vlastní výzkum, 2016)

Každému respondentovi byla položena první testovací otázka týkající se osobnosti, které je věnována celá tato diplomová práce. Otázka se týkala toho, jaké povědomí a znalosti oslovený jedinec má o této osobě. Výzkumníka zaujala odpověď Huga: „*Když jsem si vybíral téma svojí diplomové práce, tak se přiznám, že padlo i jméno Makarenko....no, nakonec jsem zvolil jinak, ale o Makarenkovi jsem si dost poslední dobou přečetl.*“ (H1). Tento respondent opravdu měl o Makarenkovi vědomosti a na položené otázky odpovídal se získanými znalostmi. Většina odpovědí na otázku, kdo to byl Makarenko, byla: „... „*spisovatel, ruský spisovatel, pedagog, sociální pedagog...*“ (C1), který žil: „*na počátku 20. století*“ (G2), a: „...*jeho pedagogická činnost víceméně spadá do období po revoluci.... Myslím tím Velkou říjnovou revoluci.*“ (H2). Alena také na tuto otázku reagovala slovy: „*S Makarenkem jsem se setkala během mého studia, jak na bakalářském studiu, tak mám pocit, ale teď to nevím úplně přesně, ale mám dojem, že i teď na magisterském studiu. Tak je to hlavně pedagog, spisovatel, narodil se v Rusku...*“ (A1). Byli i tací, kteří si uvědomili jen, že: „*Jen si pamatuju, že to byl asi spisovatel*“ (I1). Po doplnění informací a seznámení výzkumníkem: „*Aha, nějak jsem všechno zapoměla*“ (I2).

To, že byl sociální pedagog, je dle Huga: „... *hlavně důležité z hlediska našeho studia...*“ (H1), protože se věnoval potřebným tím, že: „... *založil nějaké tábory na převýchovu...*“ (D1). Těmito tábory Dana myslela kolonii a později komunu pro mladistvé problémové jedince. „*Ano, to jsem myslela.*“

(D2). Do kolonie a později komuny: „... *byli posíláni kvůli převýchově děti nebo mladiství ...*“ (F3), kteří: „... *neměli domov, rodinu a tím se vlastně z nich stali problémoví jedinci*“ (H3). Makarenkovým: „... *velkým vzorem byl Gorkij...*“ (A3), takže kolonie „... *byla pojmenována po tomto spisovatel*“ (A3). Makarenko se v těchto zařízeních: „... *věnoval se tam převýchově těch mladých i dětí...*“ (C2).

První úvodní otázka ověřila povědomí o A. S. Makarenkovi, ale našli se mezi těmito odborníky i takoví, kteří jako Františka se: „... *se s ním setkávám nejen při studiu, ale i na různých školeních k práci*“ (F1). Na druhou stranu Iva: „*Jen si pamatuju, že to byl asi spisovatel*“ (I1). A zda ví to, že vedl kolonii a komunu pro mladistvé, kteří byli částečně vyloučeni ze společnosti, odpověděla jednoznačně: „*Ne*“ (I3). Co se týká kolonie a jejího založení, tak Bronislav se domnívá, že: „... *každá revoluce nebo válka vždy způsobila, nebo měla vliv na lidi a obyvatele, takže i Velká říjnová socialistická revoluce určitě způsobila, že po ní bylo spousta problémů a spousta lidí zůstalo samotných, třeba i bez domova... a tohle se týkalo hlavně dětí, který určitě potřebovaly pomoc, takže vlastně určitě revoluce měla vliv na to, že to Makarenko založil*“ (B6). Naopak Iva se domnívá, že nebýt revoluce, Makarenko by kolonii asi nezaložil: „*Když se věnoval těm problémovým, tak to asi způsobila ta revoluce, takže asi by tu možnost neměl, nevím*“ (I5).

Shrnutí kategorie Úvod

Na základě získaných dat lze říci, že většina oslovených respondentů povědomí o A. S. Makarenkovi měla, je zřejmé, že všichni věděli, že Makarenko byl spisovatel, někteří ho zařadili mezi sociálního pedagoga a někteří i věděli o koloniích, které vedl a za jakým účelem. Také dle respondentů vliv na to, že Makarenko se věnoval převýchově, měla skutečnost, že v té době byla Velká říjnová revoluce, která přinesla v zemi řadu změn. A tyto změny se odrazily na životě lidí, kterých se tato událost dotkla.

Kategorie Problémy

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

A5: osudy, C5: fungování společnosti, D5: problémoví jedinci, F7: změna režimu, H14: situace v zemi

KÓDY	KATEGORIE
osudy	problémy
fungování společnosti	
problémoví jedinci	
změna režimu	
situace v zemi	

Tabulka č. 2: Charakteristika kategorie č. 2: Problémy (Vlastní výzkum, 2016)

Sociální pedagogika je zaměřena na problémy a jejich řešení. Nejvíce problémů ve společnosti se vyskytlo po válce, či revoluci. Nejinak tomu bylo i v době, kdy působil významný pedagog A. S. Makarenko. „... každá válka nebo bitva poznamenala **osudy** všech lidí, kterých se dotkla. Lidé přicházeli o své blízké, děti o rodiče, o rodiny... děti neměly kam jít, tak se různě toulaly a stávaly se z nich bezprizorní. Živily se různými krádežemi...“ (A5). A v té době: „Rusko bylo zaostalá země v té době, a když začala válka, tak ta chudoba se ještě více prohloubila“ (H6). A: „Vždycky po jakékoliv válce, nebo **změně režimu**, vyvstaly různé problémy, které bylo třeba řešit“ (F7). Cilka se domnívá že, pokud by nebylo v Rusku Velké říjnové revoluce, že .. : „Asi by v Rusku nebylo tolik problémových dětí...“ (C5). Na druhou stranu by Makarenko kolonii: „... možná by neměl možnost ji založit, ale... ale na druhou stranu, tehdy bylo spoustu i jiných problémů, co se týká **fungování společnosti**, tak si myslím, že pokud měl tendence pomáhat, věnovat se pedagogice, tak určitě by se zaměřil na nějaké problémy“ (C5). Protože Makarenko: „... se věnoval potřebným dětem, takže vlastně pomáhal“ (A13). Na základě těchto událostí je Makarenko povolán, aby vedl kolonii pro problémové jedince. Na dotaz, zda by Makarenko nebyl Velké říjnové socialistické revoluce měl možnost založit tuto kolonii, si Dana myslí, že: „...tohle je těžko posoudit, protože dříve těch problémů a **problémových jedinců** bylo skutečně hodně... myslím si, že určitě by se této problematice věnoval, určitě by i něco založil, ale Velká říjnová socialistická revoluce mu k tomuto kroku byla velmi nápomocna“ (D5). Podobný názor má i Alena: „Těžko říct, jde o to, že vlastně díky této revoluci bylo v Rusku spoustu problémových jedinců, dětí, které ztratily rodiče, stali se z nich tuláci a těmto mladistvým a dětem se Makarenko rozhodl pomáhat“ (A4).

Makarenko však nebyl sám, který se soustředil na problémy: „A vždy se našel někdo, kdo se těmto problémům a lidem, kteří díky těmto událostem potřebovali pomoci, věnoval“ (F7). Další takový,

který svůj život věnoval tomu, že pomáhal, byl i J. H. Pestalozzi, se kterým byl Makarenko často srovnáván. A i když: „...každý žil v jiné době, každého ovlivnila jiná událost...nebo *situace v zemi, ve které žili*“ (H14), protože Pestalozzi žil: „*Zhruba o sto let dříve, asi 18. – 19. století*“ (H15), tak se oba věnovali potřebným tak, že: „*Makarenko se soustředil na převýchovu v koloniích a Pestalozzi spíše na negramotnost, takže se více věnoval vzdělávání chudých. Ale oba měli společný cíl ...a to pomáhat*“ (H14).

Shrnutí kategorie Problémy

Lze konstatovat, že Velká říjnová revoluce s sebou přinesla spoustu problémů ve společnosti. Z některých, většinou dětí a mladistvých se stali tuláci a bezprizorní, kteří se živili krádežemi a přepadáváním. Tyto problémy s delikventy bylo potřeba řešit. Všichni dotázaní respondenti se shodli, že tato událost měla vliv na problémy v zemi. Makarenko se rozhodl těmto jedincům pomáhat, tak aby bylo možné je začlenit do běžné společnosti. Makarenko byl také srovnáván s dalším významným pedagogem J. H. Pestalozzím a na otázku, zda u těchto dvou osobností lze najít sociálně – pedagogickou podobnost, tak z odpovědí bylo zřejmé, že Makarenko se spíše věnoval převýchově v koloniích, kdežto Pestalozzi, který žil zhruba o sto let dříve, se soustředil na negramotnost.

Kategorie Výchova

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

A6: tvrdá výchova, B26: samostatnost, D7: příkazy, rozkazy, F8: volná výchova, G12: přehánění

KÓDY	KATEGORIE
tvrdá výchova	výchova
samostatnost	
příkazy, rozkazy	
volná výchova	
přehánění	

Tabulka č. 3: Charakteristika kategorie č. 3: Výchova (Vlastní výzkum, 2016)

Centrálním pojmem modře podbarvené kategorie bude pojem Výchova. Výchovou se zabýval i A. S. Makarenko, a i když dle názoru Aleny: „*Makarenko se specializoval na převýchovu vojenským stylem, prací a praktikoval tvrdou výchovu*“ (A6), tak následující ukáže, zda tomuto tak je. Stejný názor na Makarenkovu výchovu jako Alena má i Cilka, která si vzpomněla: „...*na vojenské metody, pochody...*“ (C7) v jeho výchově. Makarenko žil v době, kdy bylo spoustu výchovných problémů, a proto se hlavně: „...*soustředil se na převýchovu*“ (D7), a i když „...*měl částečně vojenský styl, příkazy, rozkazy...*“ (D7), tak „...*asi v té době a s těmi jedinci to jinak nebylo možné*“ (D7).

Přesto Makarenko měl dvě takové hlavní metody, které se týkají výchovy, a to: „*výchova prací*“ (E8) a také: „...*se zaměřil hlavně na výchovu kolektivem, který je ve výchově velmi důležitý...*“ (H7).

Práce k člověku patří odjakživa, a pokud jde o práci, jako o výchovnou metodu, tak na ni můžou být různé názory. Například Alena: „*Co se týká výchovy prací, tak si myslím, že tato metoda je účinná v každé době, takže si myslím, že i v té dnešní*“ (A9).

Pokud se zeptáme, zda jedinec souhlasí s touto metodou, tak například Gita: „*Tak tato metoda určitě jo, ale zase nic se nemá přehánět*“ (G12). S touto metodou souhlasí i František: „...*s touto metodou asi souhlasím....*“ (F14) a následně ještě doplňuje, že „...*práce prostě k životu patří...*“ (F14).

Makarenko tuto výchovnou metodu: „...*praktikoval v kolonii a později v komuně a měla sloužit k převýchově*“ a hlavně „*díky této metodě vlastně se mu povedlo převychovat problémové jedince*“ (H11).

Problém týkající se výchovy prací lze shrnout slovy Aleny: „*Co se týká výchovy prací, tak si myslím, že tato metoda je účinná v každé době, takže si myslím, že i v té dnešní. Já sama se třeba snažím svoji dceru naučit, nebo ne naučit, ale říkám jí, že práce je důležitá, že je důležitý, aby mi třeba i s něčím pomohla...je jí jedenáct let, tak třeba, aby si uklidila nebo spíš uklízela pokoj, no ale jednoduchý to není...*“ (A9).

Další výchovnou metodou je výchova kolektivem. Tato dle Bronislava: „...*metoda je určitě velmi dobrá, domnívám se, že každého kolektiv ovlivňuje a tím vlastně vychovává a jedinec přebírá názory a chování dle toho kolektivu, ve kterém se vyskytuje*“ (B10). Podobný názor má i Alena: „...*kolektiv velmi ovlivňuje jedince, vychovávaného, a to jakým směrem směřuje kolektiv, tak směřuje i jedinec, pokud se s názory kolektivu ztotožňuje*“ (A7). Výchova kolektivem je dle Makarenka vhodná hlavně pro pedagoga, protože pokud: „...*pedagog ovládne kolektiv, vychovává a ovlivňuje i jedince*“ (E9), protože: „...*kolektiv ve výchově je velmi důležitý, velmi záleží na tom, do jakého prostředí nebo kolektivu je dítě například zařazeno, protože v tomto kolektivu tráví mnoho času a ten jej ovlivňuje*“ (H9). Co se týká názorů na výchovu kolektivem, je u všech respondentů téměř shodný. „*Kolektiv je dobrá věc, určitě výchovná, ovlivňuje nás, jak v dobrém, tak někdy i ve špatném*“ (I8).

Na druhou stranu pohled na věc není vždy jednostranný, a jak uvádí Gita: „... je to hodně individuální, pokud se jedinec dostane do kolektivu, který „jde tím správným směrem, tak může hodně pomoci, ale zase na druhou stranu, pokud se dítě dostane do špatného kolektivu.....hmmm, jak to říct, nemusí zrovna pochytit ty správné návyky“ (G11). „V dítěti by se měla pěstovat jak **samostatnost**, tak by si mělo uvědomit, že je i součástí nějakého kolektivu, a že by mělo hájit nejen zájmy svoje, ale i společnosti, ve které žije“ (B26).

Někoho Makarenkovy metody mohou oslovit a ztotožňuje se s nimi a někoho naopak ne, jako například Františku: „*Já sama jsem spíše zastáncem **volné výchovy**, takže Makarenkovy metody mě moc neoslovují... jsou na mě příliš tvrdé*“ (F8). A ještě dodává, že: „... bychom měli vychovávat individuálně, každého jedince samostatně...“ (F10), protože: „... každý je přece jiný“ (F11). „...někdy to přece může být i špatně“ (F12). A: „Myslím si, že než se zaměřovat na kolektiv, je lepší se zaměřit na jedince“ (F13). Opačný názor má Alena: „*Nejsem zastáncem moc velké volné výchovy, domnívám se, že dítě má mít rád a smysl pro povinnost a zvláště v dnešní době... kdy doba není jednoduchá*“ (A22).

Shrnutí kategorie Výchova

Na základě získaných dat můžeme říci, že výchova v životě člověka je velmi důležitá. Na jedné straně je důležité člověka vychovávat jako samostatnou individuální osobnost, na straně druhé velmi záleží, v jakém kolektivu se jedinec vyskytuje, protože také kolektiv a právě výchova kolektivem velmi ovlivňuje jedince. Jedinec se kolektivu přizpůsobuje, získává názory kolektivu a velmi záleží na tom, jaký má kolektiv směr a cíl. Velmi účinná je také metoda prací, na tomto se také shodli téměř všichni dotázaní respondenti. Tuto metodu lze použít jak k převýchově, stejně jako ji praktikoval Makarenko, nebo i také jako prevenci k tomu, aby se děti naučily, že práce je součástí života.

Kategorie Rodina

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

B19: neúplná rodina, B25: rodiče, E20: společné zájmy, G18: matka samoživitelka, H17: odchod otce

KÓDY	KATEGORIE
neúplná rodina	rodina
rodiče	
společné zájmy	
matka samoživitelka	
odchod otce	

Tabulka č. 4: Charakteristika kategorie č. 4: Rodina (Vlastní výzkum, 2016)

Tato kategorie se bude zabývat rodinou, protože: „...rodina je malá sociální skupina se svými pravidly, cíli a směrem...“ (H18). O tom, že se Makarenko věnoval, mimo jiné také rodinné výchově si někdo moc jistý není, jako Dana: „...vzpomínám si...ale matně... asi věnoval“ (D15), ale naopak někdo si jistý byl: „... rodinné výchově se hodně věnoval“ (C17). Protože: „...rodinnou výchovou se tehdy nikdo moc nezabýval“ (F21), tak Makarenko během svého pedagogického působení sbíral materiály týkající se rodiny a rodinné výchovy a dle Elišky se zabýval: „... problémy a myslím, že i něco z této oblasti napsal“ (E16). Makarenko si byl vědom, že jsou to: „... hlavně **rodiče**, kteří nejvíce ovlivňují své děti“ (B25), a právě tito rodiče se na něj obraceli s různými prosbami o rady. Na dotaz zda respondenti znají nějakou publikaci z této oblasti, tak například Alena odpověděla: „Ano, *Knihu pro rodiče*“ (A18). Tato publikace obsahovala: „...nějaké rady, poučení právě pro rodiče...jak mají vychovávat svoje děti“ (F23). Kniha pro rodiče tedy obsahovala rady a názory Makarenka, jako například, že je důležité, aby dítě vyrůstalo v úplné rodině, otec, matka a více dětí různého věku. K tomuto názoru se vyjádřili i dotazovaní respondenti a následně některé budou uvedeny. Většina z nich s Makarenkem souhlasí jako Alena: „Ano, je to důležité,“ (A15) a k tomu následně dodává, že „ale rodina může být plnohodnotná i třeba s jedním dítětem, já například mám jen jedno dítě, myslím si, že se jí hodně věnujeme a nemám pocit, že by něco bylo špatně“ (A15). Bronislav také souhlasí s tímto tvrzením a dodává ještě, že: „... dítě je vždy poznamenáno, nebo ho ovlivní, pokud vyrůstá v **neúplné rodině**. Ne že by z něj byl špatný člověk potom v dospělosti, ale určitě úplná rodina je pro něj lepší“ (B19). Eliška sama v úplné rodině vyrostla, ale bohužel to samé se jí nepodařilo pro její děti: „Sama jsem vyrůstala v úplné rodině, otec, matka, já a můj o pět let mladší bratr. Bohužel u mých dětí se mi to nepovedlo, rozvedla jsem se, když byly malé... Ale přesto jsem se snažila, aby je

to poznamenalo, co možná nejméně. Ano, souhlasím v tomto s Makarenkem, je důležité, aby děti vyrůstaly v úplné rodině. Ale na druhou stranu, když to možné není... tak je vždy lepší volit menší zlo“ (E19), i když: „... toto bylo od nepaměti a vždycky, když je rodina něčím poznamenána, třeba **odchodem otce** nebo i matky, tak to naruší ...tu rodinu a vztahy v ní“ (H17). Gita s tvrzením souhlasí: „Noo, těžko se mi souhlasí, když ...zrovna já jsem se rozhodla vychovávat svého jediného syna jako **matka samoživitelka**. Ale asi důležité to je“ (G18).

Další Makarenkův názor byl, že rodina je vlastně také kolektiv, a že i v rodině dochází k výchově dítěte kolektivem: „Ano, rodina je jedna parta neboli kolektiv, měla by mít společné cíle, **společné zájmy**... prostě být tak nějak jako jeden...“ (E20). S jeho názorem ohledně kolektivu opět souhlasila většina dotázaných, a například Františka uvedla, že: „Vidíte, to mně nenapadlo, ale když se nad tím zamyslím, tak ... jo, má pravdu, rodina je opravdu kolektiv a měla by tzv. „táhnout za jeden provaz““ (F25), protože: „... rodina je především kolektiv, který má společné zájmy, cíle...“ (B20). A je úplně jedno kolik tento kolektiv v rodině má členů, protože dle Gity, která žije jako matka samoživitelka: „My se synem jsme byli nebo ještě jsme parťáci, takže vlastně takový malý kolektiv, každý ovlivňuje každého a tím dochází k výchově“ (G19). A dodala „Souhlasím s Makarenkem“ (G19). Protože, jak uvedla Dana: „... ano, rodina je kolektiv“ (D19).

V rodině je také důležitá výchova prací: „Dívám se na ni tak, že ...určitě souhlasím, děti mají vědět, že práce je součástí života a v rámci jejich věku by určitě, například v rodině měly mít nějaké pracovní povinnosti“ (B13).

Kromě toho, že rodina je kolektiv, tak je také důležité, jak se rodiče k sobě navzájem chovají, protože: „... dítě má v rodičích vzor...“ (A17) a: „...je velmi pravděpodobné, že jej to do budoucna ovlivní“ (B21). Cilka k tomu, zda je to důležité uvedla: „Tak to určitě, ale mám nějak pocit, že dneska se lidi, tedy kolikrát i rodiče k sobě moc hezky nechovají. Bohužel.“ (C20). A na závěr: „... pokud se rodiče k sobě nechovají hezky, tak ... protože jsou dětem vzorem, tak se může stát, že i děti se jednou budou k sobě chovat stejně“ (E21).

Shrnutí kategorie Rodina

Rodina je pro každého velmi důležitá, je to kolektiv, který je charakteristický především vztahem rodičů a dětí, jejich city, postoji, názory, cíli apod. Makarenko zastával názor, že dítě má vyrůstat v úplné rodině, a jak z výzkumu vyplynulo, s tímto Makarenkovým názorem souhlasili všichni dotázaní respondenti. Byly i takové názory, že samozřejmě souhlasí, ale když to možné, ať už z jakéhokoliv důvodu, není, tak z jedince nemusí nutně vyrůst špatný člověk. Z výzkumu také vyplynulo, že

v životě člověka je také velmi důležité, jak se k sobě chovají rodiče navzájem, protože rodiče jsou pro děti vzor a do budoucna je velmi ovlivňují.

Kategorie Inkluze

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

C11: prevence, E3: převýchova, E11: nezvladatelnost, H3: domov, H11: běžná společnost

KÓDY	KATEGORIE
prevence	inkluze
převýchova	
nezvladatelnost	
domov	
běžná společnost	

Tabulka č. 5: Charakteristika kategorie č. 5: Inkluze (Vlastní výzkum, 2016)

Další kategorie se bude věnovat důležité oblasti Makarenkova života a to byla ta část, kdy svoji profesní kariéru zaměřil na pomáhání druhým.

Roku 1920 byl Makarenko povolán, aby vedl kolonii pro mladistvé. Z důvodu, že velkým vzorem byl: „*Maxim Gorkij*“ (H4), tak Makarenko kolonii pojmenoval po svém velkém pedagogickém vzoru kolonie Gorkého. Na toto jméno, které je spojeno s Makarenkem a jeho kolonií, si téměř žádný respondent nevzpomněl. Výzkumníkem byl Maxim Gorkij většinou připomenut a většina odpovědí zněla, jako odpověď Elišky: „*Tak to už jsem zapomněla*“ (E5).

Jak již bylo uvedeno, Makarenko, kromě toho, že byl: „*...ruský pedagog, spisovatel...*“ (F2), tak také „*věnoval se výchově, převýchově, učil na různých školách...*“ (F2). To, že vedl kolonii, si na toto z dotázaných respondentů vzpomněla jen část z nich, například Eliška: „*Ano vím, budoval kolonii... myslím, že dokonce dvě....*“ (E2). A právě v této kolonii, kam byli posíláni problémoví mladiství, začala jeho dráha sociálního pedagoga: „*Ano vím, přicházeli tam děti a mladiství, kteří neměli domov,*

rodinu a tím se vlastně z nich stali problémoví jedinci. A Makarenko vlastně se tam věnoval, nebo ... tam vlastně se z něj stal sociální pedagog“ (H3).

V části věnované kategorii Inkluze byly objasněny výchovné metody, které uznával Makarenko, a které dle Makarenka vedly k převýchově problémových jedinců a tím došlo k jejich začlenění do běžné společnosti. Tyto metody praktikoval hlavně v kolonii a později v komuně, kterou také vedl, protože: „... spousta dětí skončila bez rodin a domova, toulaly se, kradly aaaa... takže bylo potřeba jim nějak pomoci a převychovat je“ (E6). Jednou z těchto metod byla i výchova prací a: „Tuto metodu Makarenko praktikoval v kolonii a později v komuně a měla sloužit k převýchově. Díky této metodě vlastně se mu povedlo převychovat problémové jedince v jedince, kterým se potom podařilo začlenit dodo běžné společnosti“ (H11). Takže, jak ještě uvedla Eliška: „... byly tam problémoví děti a Makarenko jako pedagog se věnoval hlavně **převýchově** a také jim pomáhal se nějak realizovat...“ (E3). Eliška ještě mimo jiné uvedla, že: „Výchova prací? Tak určitě velmi účinná metoda, pokud je dítě problematické nebo **nezvladatelné**, tak je třeba jej zaměstnat. Prostě vymyslet nějakou činnost, třeba i v rámci jeho možností...nějakou práci“ (E11). Makarenko se při své práci snažil problémové jedince převychovat, aby mohli být začlenění. Protože: „...tehdy bylo Rusko hodně zaostalé a tím vyvstaly problémy, které bylo třeba řešit. Takže Makarenko... byl právě jedním, kteří se těmto problémům věnovali“ (H5). Makarenko kromě převýchovy se také zaměřil dle Cilky na prevenci: „...práce určitě bude účinná metoda k nějaké nápravě a také k prevenci“ (C11).

Kromě Makarenka se sociálně - pedagogickou problematikou zabýval i mimo jiné, J. H. Pestalozzi. Zda u těchto pedagogů lze najít nějakou souvislost odpověděla Alena: „Tak Pestalozzi byl švýcarský pedagog, zajímal se o negramotné děti, zakládal tábory, takže určitá souvislost mezi nimi je“ (A11). Bronislav: „Oba jsou to sociální pedagogové, věnovali se potřebným jedincům...“ (B15). Při této otázce u většiny respondentů panovala shoda, že mezi těmito významnými pedagogy lze skutečně najít souvislost nebo podobnost, protože: „Tak podobnost je zde určitě velká, hlavně bych je oba zařadila mezi sociální pedagogy... oba se věnovali potřebným, převýchově, vzděláváním...“ (D13). Prostě Pestalozzi: „Stejně jako Makarenko, tak i on se věnoval nějakým způsobem potřebným“ (C16). Pestalozzi žil: „Tak...dřív než Makarenko, Makarenko poč. 20. století, Pestalozzi poč. 19. století“ (G16). Takto zařadit dobu, ve které žili, dovedla většina respondentů.

Na závěr této kategorie jsou vhodná slova Františky: „Pokud někdo má za cíl pomáhat, věnovat se potřebným, tak...problémů k pomoci nebo řešení je vždycky dost.“ (F6). A k tomuto: „Podívejme se třeba teď, co se děje, lidé utíkají před válkou, vlastně jsou tady v Evropě... jsou z nich bezprizorní a také bude potřeba tyto situace řešit“ (D6).

Shrnutí kategorie Inkluze

Jednou z oblastí sociální pedagogiky je inkluze. Makarenko vedl kolonii, kam přicházeli jedinci, kteří z důvodu problémového chování byli nějakým způsobem vyčleněni z běžné společnosti. Makarenko díky svým experimentům vytvořil novou pedagogickou koncepci, kterou praktikoval na těchto problémových jedinců. Dle výzkumu se s Makarenkovými postupy ztotožnila většina dotázaných respondentů, a pokud šlo o jeho metody, tak i s těmito souhlasili.

Vzdělávání

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

B14: oddych, F16: všeobecnost, F19: negramotnost, H12: těšení se, I11: ledacos

KÓDY	KATEGORIE
oddych	vzdělávání
všeobecnost	
negramotnost	
těšení se	
ledacos	

Tabulka č. 6: Charakteristika kategorie č. 6: *Vzdělávání* (Vlastní výzkum, 2016)

Makarenkovou prioritou v jeho životě bylo také vzdělávání. Zastával názor, že vzdělávat se je důležité, a to nejen v předmětech jako jsou matematika, jazyk, historie apod. Proto do škol zavedl předměty typu pracovní výchova, tělesná výchova, estetická metoda aj. Výzkumníka zajímal názor na tyto předměty, a zda tyto předměty jsou pro děti přínosné. Názory byly různé, někdo tyto předměty vnímal jako oddych: „*Tyto předměty částečně slouží jako určitý **oddych** od předmětů, které jsou náročné, co se týká myšlení a soustředění. Ano, jsou určitě přínosné, děti při nich přijdou zase na jiné myšlenky a například u tělesné výchovy se odreagují... a vůbec člověk má mít všeobecný přehled, takže i tyto výchovy člověka ledasčemu naučí, třeba při tělesné výchově nespolehat se jen na sebe, ale být součástí kolektivu, zase pracovní výchova dá člověku jakýsi základ pracovních povinností*

apod.“ (B14), pro někoho mohly znamenat problém jako třeba pro Alenu: „...i když se přiznám, ve škole, protože jsem nebyla moc tělesně zdatná, tak jsem neměla moc ráda tělesnou výchovu, někdy to bylo pro mě spíš utrpení,“ (A10), ale dodává, že „... ale zase na druhou stranu... pohyb je důležitý“ (A10). Na druhou stranu si i ona uvědomuje, že: „Vlastně každá výchova, takže i pracovní, tělesná a ostatní člověka formují a vychovávají“ (A10). Iva doplňuje: „Tyto předměty přínosné určitě jsou, děti se při nich **ledacos** naučí“ (I11). Iva byla výzkumníkem vyzvána, aby byla konkrétnější: „Pracovní výchova... dítě získá pracovní návyky, vztah k práci... Tělesná výchova... pohyb je velmi důležitý, a když dítě celý den sedí ve škole a... pak následně doma třeba u počítače...“ (I12).

Každému dítěti by se mělo dostat vzdělání, jak uvádí Františka: „Děti, alespoň na základní škole by měly dostat vzdělání **všeobecné**, takže rozhodně tyto předměty ano. Třeba v tý pracovní výchově se člověk ledasčemu naučí nebo v sobě může objevit nějaký talent apod.“ (F16). Hugo bral tyto předměty jako jakési odreagování: „Já sám jsem ve škole tyto předměty měl velmi rád a **těšil se na ně**... a neumím si vůbec představit, že bychom je neměli. Přínosné určitě jsou, člověk se při nich naučí spoléhat nejen na sebe, ale i být součástí kolektivu“ (H12). Například Gita tyto předměty bere jako samozřejmost: „Neumím si školu představit od těchto předmětů... prostě ... tam patří a mám pocit, že tam byly vždycky, i když je pravda, že asi hodně kdysi to taková samozřejmost nebyla“ (G13).

A zda zavedení těchto předmětů do školní výuky bylo a je přínosné dodává: „Tak jsou to jiné předměty než třeba matematika, český jazyk apod. a děti při těchto předmětů nechají odpočinout mozek, třeba se i jinak odreagují a tak...“ (G14). Protože, jak sděluje Dana: „Pro děti je všeobecně přínosné jakékoliv vzdělání, takže i vzdělání v těchto předmětech. Hmm, co se týká pracovní výchovy, tak... dítě získá základy k práci, určité pracovní návyky, tělesná výchova je důležitá z důvodu pohybu a tak...“ (D12).

Vzděláním se nezabýval jenom Makarenko, ale jak v této práci byl již zmiňován tak i J. H. Pestalozzi: „... věnoval se **negramotným**, aby jim lépe pomohl se začlenit“ (F19). Byl to: „Pestalozzi ... švýcarský spisovatel, pedagog aaa...mám pocit, že tento se spíš věnoval vzdělávání, nebo... jak se učit“ (G16).

Vzdělání bylo důležité vždy, a i když se více upřednostňují předměty typu český jazyk, matematika, dějepis aj. tak: „Každá z těchto výchov je určitě přínosná... ve škole jsou i tyto předměty důležité, děti si u nich nejenom psychicky odpočinou, ale i mají možnost získat vzdělání, nebo zkušenosti i v těchto oblastech“ (C13), protože: „Škola má být všestranně zaměřená, takže kromě klasických předmětů jako je matematika, český jazyk, chemie apod. je nutné, aby tam byly i předměty typu tělesná výchova, pracovní výchova aj. Tak za prvé...dětí si u těchto předmětů svým způsobem odpočinou, přijdou na jiné myšlenky a vlastně si i něčemu přiučí“ (E12).

Shrnutí kategorie Vzdělávání

Vzdělání a vzdělávání jsou další důležité oblasti pedagogiky. Makarenko zastával názor, že člověka je nutné vzdělávat nejen v předmětech jako je matematika, jazyk, přírodní vědy apod., ale také v oblastech jako je estetika, tělesná zdatnost, práce aj. Z tohoto důvodu zavedl do školní docházky i předměty, které se na tyto oblasti zaměřují. Zavedl například tělesnou výchovu, estetickou výchovu, pracovní výchovu. Výzkumník zaměřil i část výzkumu na tuto oblast a chtěl vědět, jak na toto zavedení zmíněných předmětů se dívají oslovení respondenti. Tady panovala shoda, všichni se domnívají, že tato část do klasického vzdělání rozhodně patří.

Kategorie Dnešní moderní pedagogika

Tato kategorie byla vytvořena na základě následujících kódů:

A21: dnešní trendy, E22: nadčasové myšlenky, E24: volnost, G22: problém dnešní doby, H22: vojenský styl

KÓDY	KATEGORIE
dnešní trendy	dnešní moderní pedagogika
nadčasové myšlenky	
volnost	
problém dnešní doby	
vojenský styl	

Tabulka č. 7: Charakteristika kategorie č. 7: Dnešní moderní pedagogika (Vlastní výzkum, 2016)

V této části se dostáváme k současnosti, a to konkrétně k tomu, jak se oslovení respondenti dívají na Makarenkovy metody a zda tyto metody jsou shodné s trendy dnešní moderní pedagogiky. Eliška uvedla, že: „Dnešní výchovné procesy nebo pedagogické postupy se spíše zaměřují na **volnost**, na individualitu... určitě je to dobře, ale na druhou stranu, často slyšíme o šikaně mezi dětmi, jak nás informují média, stává se, že i děti šikanují učitele... někdy rodiče, prarodiče... Možná tvrdší Makarenkova výchova by měla mít své místo v dnešní době, třeba by k tomuto nedocházelo. Nevím...“

(E24). Dnes i dříve vždy bylo prioritou z dítěte vychovat takového jedince, který bude součástí společnosti, ve které žije: „*Jeho postupy jsou určitě shodné s dnešními trendy, protože v každé době se vždy snažíme z dítěte vychovat jedince, který bude součástí společnosti. A pokud jde o jeho postupy, tak ať už výchova kolektivem, nebo výchova prací... to jsou přece pořád metody, které se praktikovaly dřív a praktikují se i dnes*“ (A21). Souhlasná slova uvedla i Eliška: „*Makarenko měl dobré myšlenky... možná bych se ještě vrátila k té jeho metodě kolektivem, teda k výchově kolektivem, když se člověk zamyslí, tak jeho myšlenky jsou nadčasové a tudíž měl by se jako pedagog, nebo sociální pedagog více vyzdvihnout, připomenout...*“ (E22). Ne vždy se setkáváme s pochopením a souhlasem metod a postupů Makarenka: „*S některými jeho myšlenkami nemohu souhlasit, ale zase na druhou stranu, jsou věci, nebo způsoby, které patří i do dnešní výchovy a pedagogiky a ty by se dodržovat rozhodně měly... takže... Třeba ta rodinná výchova, které se věnoval, ta platí i v dnešní době*“ (F30). Podobný názor má na toto i Alena: „*Co jsem měla možnost se s ním a jeho názory seznámit, tak určitě to správný není, je to vlastně škoda a ta doba mu hodně ublížila, protože aniž bychom to věděli, tak jeho metody nebo takhle, s jeho metodama ve výchově a v pedagogice se setkáváme i dnes*“ (A19).

V současnosti, pokud nastane výchovný problém, tak jak uvedla Iva: „*Nooo, pokud je dnes nějaký problém, tak to řeší třeba pedagogicko – psychologické poradny a dříve, byla různá zařízení... třeba, jak jste mně dnes připomněla Makarenka, tak že jo... ti problémoví se zavírali do těch kolonií.*“ (I25). Ano, v době Makarenka se problémoví jedinci posílali do různých kolonií, ale: „*...pedagogika je jen jedna a ta dnešní moderní... dává sice více prostoru jedinci, ale určitě by měla mít mantinely...*“ (C24). Nicméně: „*Nic není černé nebo bílé, takže i v jeho metodách nebo postupech bychom našli věci, které už do dnešní doby až tak nepatří. Ted' mám na mysli například ... jeho vojenský styl. Ten bych už spíše zařadil mezi nějaké hraní, než třeba do škol. Ale je to všechno věcí názorů*“ (H22). Oproti tomu Dana: „*Mám pocit, že v dnešní moderní pedagogice se spíše preferují alternativní způsoby výuky a hodně samostatné činnosti a ... volné výchovy. Ano, fungovat to může, ale asi to není pro všechny... někdo potřebuje spíše tvrdší výchovu, určité mantinely...*“ (D23).

A na závěr takové drobné shrnutí: „*Makarenko byl bezesporu významný pedagog, spisovatel... a každé takové významné osobnosti se má věnovat pozornost, takže určitě i jemu. A než člověk začne soudit, tak by si měl třeba o něm něco přečíst. Mám pocit, že toto je bohužel problém dnešní doby... často slyšíme kritiku, aniž by ten, co kritizuje, něco vůbec věděl*“ (G22). Makarenko si nese určitý patos minulého režimu: „*...ta doba ho velmi poškodila...*“ (F27), ale: „*do pedagogiky určitě patří a zvláště asi do té sociální pedagogiky*“ (B24), protože: „*Makarenko byl bezpochyby zajímavá osobnost s velmi užitečnými názory a metodami... a aniž bychom si to uvědomovali, tak jsou praktikovány dodnes, tak nevidím důvod, proč neříct, kdo za těmito metodami je a stojí...*“ (D21). A co se týká

názoru, zda tomuto významnému pedagogovi, by mělo být věnováno více pozornost tak: „*Tak určitě, jak už jsem řekla, minulá doba mu ublížila, což je škoda... určitě bychom našli i něco, co třeba není až tak v pořádku, ale je to určitě věci názoru. Takže ano, myslím si, že Makarenko by se do výuky vrátit měl, a pokud tam je, tak ve větším rozsahu*“ (A20). A: „*Jak jsem měl možnost se více s tímto významným mužem seznámit... mám na mysli kromě mého studia na vysoké škole, tak jsem nabyl dojmu, že je to opravdu škoda. Měl by být zařazen více do výuky, zvláště na školách pedagogického charakteru*“ (H21).

Výzkumníka ještě zaujala reakce Bronislava a Cilky, kteří po připomenutí tohoto pedagoga reagovali slovy: „*...ted' jsem si Makarenka připomněl i díky tomuto rozhovoru, a když se zamyslím, tak myšlenky nebo postupy v pedagogice neměl špatné a hlavně účinné*“ (B23). A Cilka: „*Ale jsem ráda, že jste mne oslovila, a že jsem si ho mohla připomenout. Asi skočím do knihovny a něco si o něm přečtu.*“ (C22).

Shrnutí kategorie Dnešní moderní pedagogika

Poslední kategorie Dnešní moderní pedagogika odhalila, zda vybraní respondenti se domnívají, že Makarenkovy názory a postupy jsou v souladu s dnešní moderní pedagogikou a zda na školách by se tomuto pedagogovi mělo věnovat více prostoru. Odpovědi většiny respondentů se shodovaly ve smyslu, že Makarenkovi by se mělo dát více prostoru. Bohužel z důvodu komunistické propagandy tohoto autora, mu není věnováno tolik prostoru, kolik by si jistě zasloužil. Někteří respondenti si i díky tomuto výzkumu uvědomili, že jeho metody do dnešní doby patří a je skutečně škoda, že třeba na školách pedagogického charakteru mu není věnováno více pozornosti.

5.3 Vyhodnocení výsledků výzkumu

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit, jaké povědomí mají vybraní odborníci oboru sociální pedagogika, jak bakalářského studijního programu, tak i magisterského studijního programu na významnou osobnost sociální pedagogiky Antona Semjonoviče Makarenka. Bylo osloveno 9 odborníků z oblasti sociální pedagogika a pomocí kvalitativní metody, konkrétně polostrukturovaného rozhovoru byl prováděn výzkum.

Na počátku výzkumu byly položeny výzkumné otázky. Byla položena hlavní výzkumná otázka:

Jsou Makarenkovy sociálně - pedagogické principy v kontextu dnešní moderní pedagogiky?

Dále pak bylo položeno několik dílčích otázek, které tvořily základ konkrétních otázek položených během rozhovoru záměrně vybraným respondentům:

Jaké metody A. S. Makarenko praktikoval ve výchově?

Lze najít souvislost mezi dvěma významnými pedagogy, A. S. Makarenkem a J. H. Pestalozzím?

Je správné, že Makarenko, z důvodu komunistické propagandy, je v dnešní výuce na školách opomíjen?

V úvodu praktické části jsou nejdříve rozpracovány jednotlivé otázky rozhovoru, a to z jakého důvodu jednotlivé otázky do výzkumu byly zařazeny. Nejprve bylo zjišťováno, zda respondenti mají povědomí o Antonu Semjonoviči Makarenkovi, poté výzkumník přešel k postupům a metodám, které Makarenko praktikoval ve výchově, následovala rodinná výchova, které se Makarenko také velmi věnoval. Další a poslední část rozhovoru byla věnována tomu, zda se oslovení respondenti domnívají, že Makarenkovy postupy a výchovné metody jsou v souladu s dnešní moderní pedagogikou, a zda je správné, že tomuto sociálnímu pedagogovi není věnováno tolik pozornosti a je v dnešní době částečně opomíjen.

Respondenti na otázky odpověděli, odpovědi byly zaznamenány a přepsány. Poté výzkumník vyhodnocoval dané odpovědi metodou kódování. V přepsaném rozhovoru byly nejdříve označeny pojmy, které se v rozhovorech objevují a těmto pojům byly přiděleny kódy. Následně tyto kódy byly seskupeny do kategorií. Bylo vytvořeno sedm kategorií a s těmi bylo nadále pracováno. Potom následovalo axiální kódování, kdy byly získané údaje seskládány dohromady novým způsobem a bylo vytvořeno propojení mezi kategoriemi a subkategoriemi. Pomocí selektivního kódování byl vytvořen příběh, který odpověděl na hlavní výzkumnou otázku a také na dílčí otázky.

Pokud jde o hlavní výzkumnou otázku, *zda jsou Makarenkovy sociálně - pedagogické principy v kontextu dnešní moderní pedagogiky*, tak na drobné výjimky, se dle provedeného výzkumu valná většina oslovených respondentů shodla, že metody, které Makarenko praktikoval, jsou vhodné i pro dnešní moderní pedagogiku.

Na dílčí otázku, *Jaké metody A. S. Makarenko praktikoval ve výchově?*, si jen část respondentů na tyto metody vzpomněla, výzkumník však také musel většině osloveným udělat osvětu těchto metod. Někomu větší a někomu menší, protože tyto metody, ač jsou známy, tak je respondenti nedokázali přiřadit ke jménu A. S. Makarenko.

Další z dílčích otázek, zda *lze najít souvislost mezi dvěma významnými pedagogy, A. S. Makarenkem a J. H. Pestalozzim*, tak opět na otázky vztahující se k těmto dvěma pedagogům, panovala mezi respondenty shoda. Většina měla povědomí o Pestalozzim, o jeho pedagogickém působení, a že je označován také za sociálního pedagoga. Podobnost ve výzkumu byla nalezena v tom, že oba svoje pedagogické působení zaměřili na pomáhání druhým.

Poslední dílčí otázka: *Je správné, že Makarenko, z důvodu komunistické propagandy, je v dnešní výuce na školách opomíjen?* Po seznámení a doplnění informací respondentům, které se týkaly pedagogické koncepce Makarenka, seznámení s jeho metodami a postupy, opět mezi respondenty zavládla většinová shoda. Ač s některými názory Makarenka někteří nesouhlasili, tak názor, že učit a připomínat by se měl, a to také z důvodu, aby vyučovaný jedinec měl možnost se s jeho myšlenkami seznámit a v rámci možností třeba porovnat i s jinými pedagogy.

6 SHRNUTÍ

Hlavním cílem praktické části diplomové práce bylo zjistit, zda významná historická osobnost pedagogiky a literatury Anton Semjonovič Makarenko je odborníky v oboru sociální pedagogika vnímán především jako sociální pedagog a zda jeho výchovné a pedagogické principy a metody jsou v kontextu dnešní moderní pedagogiky. Dále bylo cílem zjistit, jaký mezi vybranými jedinci, panuje názor na Makarenkův způsob výchovy.

Všechny výpovědi respondentů byly utříděny do jednotlivých kategorií, a to úvod, problémy, výchova, rodina, inkluze, vzdělávání a dnešní moderní pedagogika. Tyto kategorie byly zvoleny, protože jsou vzájemně provázány a položené otázky a výpovědi respondentů směřovaly k jedinému cíli, a to k rozebrání a připomenutí metod a postupů při převýchově dle A. S. Makarenka a následně, zda tyto metody jsou v souladu s dnešní moderní pedagogikou.

První kategorie Úvod shrnula počáteční, všeobecné znalosti o osobnosti, které je věnována tato diplomová práce. Tato kategorie vznikla na základě následujících kódů: A3: velký vzor, H1: naše studium, D1: založení, C1: ruský spisovatel, F3: děti nebo mladiství. Téměř většina respondentů věděla, že A. S. Makarenko byl spisovatel a pedagog, jeden oslovený uvedl, že pro naše studium je důležité vědět, že to byl také sociální pedagog.

Další kategorie Problémy vznikla na základě následujících kódů: A5: osudy, C5: fungování společnosti, D5: problémoví jedinci, F7: změna režimu, H14: situace v zemi. Zabývala se problémy, které vznikají na základě různých událostí, například válka nebo revoluce. Zavedla nás do země, kde Makarenko žil, do Ruska a do období po Velké říjnové revoluci, která přinesla spoustu problémů, které bylo třeba řešit, a kterým se věnoval právě Makarenko.

Kategorie Výchova, která vznikla z těchto kódů: A6: tvrdá výchova, B26: samostatnost, D7: příkazy, rozkazy, F8: volná výchova, G12: přehánění, je z hlediska sociální pedagogiky velmi důležitá. Zde někteří uvedli, že na jedné straně je důležité vychovávat jedince jako samostatnou osobnost, na druhé straně většina zastává názor, že výchova kolektivem je také velmi důležitá. A co se týká další Makarenkovy metody, výchovy prací, zda opět panovala shoda v názorech, že tato metoda je také ve výchově velmi důležitá.

Další, stěžejní kategorie, je kategorie Rodina. Tato kategorie vznikla na základě následujících kódů: B19: neúplná rodina, B25: rodiče, E20: společné zájmy, G18: matka samoživitelka, H17: odchod otce. To, jestli jedince ovlivňuje, v jaké rodině a v jakém rodinném prostředí vyrůstá, bylo tématem otázek týkajících se právě další činnosti Makarenka, a to rodinné výchově. Z odpovědí na otázky je

zřejmé, že dotázaní zastávají názor, že rodina a výchova v rodině je velmi důležitá a také je velmi důležité, jak se rodiče k sobě chovají. Toto chování a rodinné prostředí jedince ovlivňuje do budoucna a do jeho dalšího života.

Kategorie Inkluze je opět důležitá z hlediska sociální pedagogiky. Kategorie byla vytvořena z kódů: C11: prevence, E3: převýchova, E11: nezvladatelnost, H3: domov, H11: běžná společnost. Tato kategorie se zabývala postupy a metodami z hlediska začleňování jedinců do běžné společnosti. Co se týká této oblasti, tak s Makarenkovými postupy se ztotožnila a souhlasila většina oslovených respondentů.

Kategorie Vzdělávání se zaměřila na oblast, která je pro člověka velmi důležitá a byla vytvořena z následujících kódů: B14: oddych, F16: všeobecnost, F19: negramotnost, H12: těšení se, I11: ledacos. Názory na to, zda se respondenti ztotožňují se zavedením předmětů do výuky, jako jsou například, pracovní výchova, tělesná výchova, estetická výchova apod., byly jednotné. Někteří tyto předměty brali jako oddych od klasických předmětů, někteří uvedli, že i tato oblast patří do všeobecného vzdělání, ale celkově panovala shoda v tom, že bez těchto Makarenkem zavedených předmětů si nelze dnes již základní vzdělání představit.

Poslední kategorie, která uzavírá tento výzkum, je kategorie Dnešní moderní pedagogika. Tato kategorie byla utvořena z následujících kódů: A21: dnešní trendy, E22: nadčasové myšlenky, E24: volnost, G22: problém dnešní doby, H22: vojenský styl. Tato poslední kategorie odhalila názory, že Makarenkova pedagogická koncepce a s ní spojené jeho postupy a metody v oblasti výchovy jsou v souladu s dnešní pedagogikou. Většina respondentů se shodla, že Makarenkovi by se ve výuce mělo věnovat více prostoru, zvláště, jak uvedl jeden respondent, ve školách zaměřených pedagogicky.

6.1 Diskuze a doporučení pro praxi

Realizovaný výzkum proběhl mezi odborníky v oboru sociální pedagogika a výsledky, které byly díky výzkumnému šetření zjištěny, nám potvrdily, že povědomí o tak významném sociálním pedagogovi, jakým bezesporu Anton Semjonovič Makarenko byl, mezi odborníky oblasti, do které Makarenko spadá, nějaké je. Je pravda, že část z oslovených respondentů, toho o Makarenkovi moc nevěděla, výzkumník často musel odpovědi doplňovat, ale na druhou stranu, byli i tací, kteří měli znalosti odpovídající studovanému oboru.

Na základě studia této významné osobnosti lze říci, že jeho názory na výchovu, převýchovu, rodinnou výchovu, pedagogiku apod., jsou vhodným objektem k dalším diskuzím. Na jedné straně dnešní pro- tlačování spíše alternativních způsobů výuky a výchovy, volnější styl a straně druhé styl přísnější, udávající určité „mantinely“ a pravidla, může vést k určitým rozporům, jak mezi pedagogy, tak i mezi rodiči.

Lze říci, že myšlenky Makarenka na výchovu jsou svým způsobem nadčasové, poznatky, které jsem díky této práci získala, bych ráda šířila dál, a to nejen mezi studenty sociální pedagogiky, ale také třeba mezi rodiči, kteří jsou prvními pedagogy v životě člověka.

Co se týká mého doporučení pro praxi, tak bych chtěla, aby o významných osobnostech pedagogiky, a to nejen o osobnosti A. S. Makarenka, ale i ostatních, kteří upadli do zapomnění, se více přednášelo nejen na školách pedagogicky zaměřených, ale i na ostatních školách.

Co se týká shrnutí celého výzkumu a tím i celé diplomové práce, tak mně stále připadá, že na to, jakou Anton Semjonovič Makarenko významnou osobností v pedagogice je, toho o něm víme stále málo. Pokud se oprostíme od rozdílů, které jsou mezi tehdejší společností a dnešní společností, lze jen konstatovat, že výchovné problémy tehdejší mládeže analyzované Makarenkem jsou víceméně totožné s problémy mládeže současné. Makarenkovy postupy a metody jsou proto přínosem i pro současnou dobu.

ZÁVĚR

Anton Semjonovič Makarenko byl bezpochyby významnou a velkou pedagogickou osobností, která ovlivnila školství nejen v jeho zemi, ale i na celém světě. Jeho pedagogické postupy a metody, které se týkaly hlavně převýchovy mladistvých delikventů, byly v době, ve které Makarenko žil, nové a z tohoto důvodu se často neseťkaly s pochopením. V této době, která byla ovlivněna změnami po Velké říjnové revoluce, nebyla jednotná koncepce pro převýchovu problémových jedinců a Makarenko využil této nejednotnosti a svými experimenty začal tvořit novou koncepci v pedagogice a ve výchově. Nakonec tato koncepce i přes často silný odpor se prosadila.

Dnešní doba tak trochu také připomíná dobu A. S. Makarenka. I dnes dochází často k názorovým střetům mezi zastánci klasické, třeba i přísnější výchovy a zastánci tzv. „volné výchovy“, kdy v této výchově je zastáván názor, že jedinec k sebekázni a sebeorganizaci dojde jen na základě vlastního uvědomění.

Anton Semjonovič Makarenko byl nejenom pedagog, ale také spisovatel. O složitých výchovných procesech dovedl psát velmi zajímavým a poutavým způsobem. Tím vzbuzoval zájem o pedagogické problémy a řada lidí, kterým byla výchova lhostejná, po přečtení některé z knih se jí začali zabývat. Je třeba výchovu přestat podceňovat a snažit se najít, nejlepší způsob, jak své děti vychovávat.

Jak z výše uvedeného vyplynulo, celá diplomová práce, která byla zaměřena na A. S. Makarenka, na jeho metody v oblasti sociální pedagogiky, objasnila nejen osobnost Makarenka, ale na základě provedeného výzkumu vyplynulo, že Makarenkovy metody jsou nadčasové a aniž bychom si to uvědomovali, tyto metody a postupy jsou praktikovány dodnes, jen řada z nás ani možná neví, kdo za těmito myšlenkami stojí. A ať už se na Makarenka bude kdokoliv dívat jakýmkoliv způsobem, mně osobně seznámení s tímto člověkem přineslo mnoho a i čtenáři po přečtení této diplomové práce získají zcela jistě nové informace a nový náhled na tohoto významného ruského pedagoga a spisovatele.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BOTURA, M. a kol. *Slovník ruských spisovatelů*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977
- CIPRO, M. *J. H. Pestalozzi a výchova*. Praha: vlastním nákladem, 1996
- DENK, P. *Makarenko, A. S.* Praha: Grégr a syn, v národní správě, 1950
- GORKIJ, M. *O literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1951
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978 - 80 - 247 - 1369 - 4.
- JILČÍK, T., VAVŘÍK, M. *Základy sociologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011.
- JŮZL. M. KRAUS, B., TANNERBERGEROVÁ, M. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978 - 80 - 87182 - 04 – 8.
- JŮZL. M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978 - 80 - 87182 – 02 – 4.
- JŮZL. M. a spol. *Metody sociálně výchovné práce*. Brno: Institut mezioborových studií, 2012. ISBN 978 - 80 - 87182 - 31 – 4.
- KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2006
- KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009
- LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978 - 8087182 – 19 – 2.
- MAKARENKO, A. S. *Kniha pro rodiče*. Spisy 4. Praha: SPN, 1953
- MAKARENKO, A. S. *Metodika organizace výchovného procesu*. Praha: SPN, 1952
- MAKARENKO, A. S. *O výchově dětí v rodině*. Praha: SPN, 1957
- MAKARENKO, A. S. *Pedagog, spisovatel, člověk. Komentovaný výběr z díla*. Praha: SPN, 1988
- MAKARENKO, A. S. *Vlajky na věžích*. Praha: Orbis, 1955
- MAKARENKO, A. S. *Vybrané pedagogické spisy. 2 svazek*. Bratislava: SPN, 1989. ISBN 80 – 08 - 00068 – 6.
- MAKARENKO, A. S. *Začínáme žít*. Praha: Lidové nakladatelství, 1973
- MAKARENKO, A. S. *Ze života a díla revolucionáře v pedagogice*. Ukázky z díla. Praha: SPN, 1975
- MEDYNSKIJ, E. N. *A. S. Makarenko jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Státní tiskárna, n.p. Závod 02, 1950

- PAROLEK, R., HONZÍK, J. *Ruská klasická literatura*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1977
- PECHA, L. A. S. *Makarenko ze života a díla revolucionáře v pedagogice*. Praha: SPN, 1975
- PECHA, L. *Krutá poema. Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80 - 7239 – 027 – 9.
- PESTALOZZI, J. H. *Výbor z pedagogických spisů*. Praha: SPN, 1956
- PRAVDOVÁ, M., SVOBODOVÁ, I. *Akademická příručka českého jazyka*. Praha: Nakladatelství Academia, 2014. ISBN 978 - 80 - 200 - 2327 – 8.
- PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978 - 80 - 247 - 3470 - 5.
- PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80 - 7254 - 866 - 2.
- ŠVARŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978 - 80 - 7367 - 313 - 0.
- TAUFER, J. *Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij*. Praha: Československý spisovatel, 1952
- VÍZDAL, F. *Sociální psychologie I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010

Internetové zdroje:

<http://baila.net/kniha/217842386/kniha - pro - rodice - anton - semenovic - makarenko>

<http://www.databazeknih.cz/zivotopis/libor - pecha - 70782>

<http://katalog.kfbz.cz/documents/49131?locale=cs>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. a podobně.

aj. a jiné.

SEZNAM OBRÁZKŮ

<i>Obrázek č. 1: A. S. Makarenko</i>	19
--	----

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1: Charakteristika kategorie č. 1: Úvod (Vlastní výzkum, 2016</i>	<i>56</i>
<i>Tabulka č. 2: Charakteristika kategorie č. 2: Problémy (Vlastní výzkum, 2016).....</i>	<i>57</i>
<i>Tabulka č. 3: Charakteristika kategorie č. 3: Výchova (Vlastní výzkum, 2016).....</i>	<i>59</i>
<i>Tabulka č. 4: Charakteristika kategorie č. 4: Rodina (Vlastní výzkum, 2016)</i>	<i>61</i>
<i>Tabulka č. 5: Charakteristika kategorie č. 5: Inkluze (Vlastní výzkum, 2016)</i>	<i>63</i>
<i>Tabulka č. 6: Charakteristika kategorie č. 6: Vzdělávání (Vlastní výzkum, 2016).....</i>	<i>65</i>
<i>Tabulka č. 7: Charakteristika kategorie č. 7: Dnešní moderní pedagogika (Vlastní výzkum, 2016).....</i>	<i>67</i>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Sada otázek pro rozhovor

Příloha P II: Přepis rozhovoru

Příloha P III: Rešerše vybraných publikací

PŘÍLOHA P I: SADA OTÁZEK PRO ROZHOVOR**1. HLAVNÍ OTÁZKA:**

Co všechno víte o A. S. Makarenkovi, vy jako absolvent bakalářského studia, popřípadě magisterského studia oboru sociální pedagogika?

2. HLAVNÍ OTÁZKA:

Myslíte si, že nebyť Velké říjnové socialistické revoluce měl by možnost Makarenko založit kolonie pro mladistvé bezprizorní a problémové jedince?

3. HLAVNÍ OTÁZKA:

Víte, jaké metody Makarenko praktikoval ve výchově?

4. HLAVNÍ OTÁZKA:

Co si myslíte o jeho metodě, že jedince je třeba vychovávat kolektivem?

5. HLAVNÍ OTÁZKA:

Další jeho stěžejní metoda byla metoda výchova prací. Jak se na tuto metodu díváte v kontextu dnešní moderní pedagogiky?

6. HLAVNÍ OTÁZKA:

Pokud si uděláte komparaci Makarenko vs. Pestalozzi, lze u těchto dvou osobností najít nějakou sociálně- pedagogickou podobnost?

7. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Věděl/a jste, že se Makarenko věnoval také rodinné výchově?

8. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Makarenkovi v současné době, částečně také z důvodu komunistické propagandy, není věnováno tolik pozornosti. Domníváte se, že je to správné?

9. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Jsou podle Vás sociálně - pedagogické postupy A. S. Makarenka, shodné s trendy dnešní moderní pedagogiky a mělo by se více dbát na dodržování jejich principů, v dnešní sociálně - pedagogické edukaci?

PŘÍLOHA P II: PŘEPIS ROZHOVORU

ELIŠKA (E)

1. HLAVNÍ OTÁZKA:

Co všechno víte o A.S.Makarenkovi, vy jako absolventka bakalářského studia a následně magisterského studia oboru sociální pedagogika?

O Makarenkovi jsem mluvila i na státnicích, takže si i něco možná pamatuju...

Pedagog, sociální pedagog, spisovatel....

Víte, že vedl kolonii a komunu pro mladistvé?

Ano vím, budoval kolonii... myslím, že dokonce dvě....

Ano, nejdříve kolonii a později komunu. A čemu se tam věnoval?

Tak...byli tam problémový děti a Makarenko jako pedagog se věnoval hlavně převýchově a také jim pomáhal se nějak realizovat..

A víte, kdo byl Makarenkovým vzorem a po kom byla kolonie, kterou vedl, pojmenovaná?

Ne, ne.

Maxim Gorkij.

Tak to už jsem zapomněla.

2. HLAVNÍ OTÁZKA:

Myslíte si, že nebýt Velké říjnové socialistické revoluce měl by možnost Makarenko založit kolonie pro mladistvé bezprizorní a problémové jedince?

Asi ne, ta událost měla vliv na to, že spousta dětí skončila bez rodin a domova, toulali se, kradli aaaa... takže bylo potřeba jim nějak pomoci a převychovat je.

Takže revoluce, nebo jakákoliv válka měla vliv na lidi, na jejich způsob života, na to, že se z nich stali bezprizorní?

Tak to určitě.

3. HLAVNÍ OTÁZKA:

Víte, jaké metody Makareko praktikoval ve výchově?

Vojenský styl, výchova prací....

Ještě doplním, výchovu kolektivem.

4. HLAVNÍ OTÁZKA:

Co si myslíte o jeho metodě, že jedince je třeba vychovávat kolektivem?

Určitě velmi účinná metoda...kolektiv nás vychovává, ovlivňuje a vlastně, když pedagog ovládne kolektiv, vychovává a ovlivňuje i jedince.

Makarenko měl, co se týká kolektivu takové heslo, znáte nebo vzpomenete si na něho?

Ne, promiňte.

5. HLAVNÍ OTÁZKA:

Další jeho stěžejní metoda byla metoda výchova prací. Jak se na tuto metodu díváte v kontextu dnešní moderní pedagogiky?

Ano vím, přicházeli tam děti a mladiství, kteří neměli domov, rodinu a tím se vlastně z nich stali problémový jedinci. A Makarenko vlastně se tam věnoval, nebo ... tam vlastně se z něj stal sociální pedagog.

Makarenko zavedl do škol předměty typu pracovní výchova, tělesná výchova, estetická metoda apod. Domníváte se, že zavedení těchto předmětů bylo a je pro děti přínosné? Uved'te důvod.

Škola má být všestranně zaměřená, takže kromě klasických předmětů jako je matematika, český jazyk, chemie apod. je nutné, aby tam byly i předměty typu tělesná výchova, pracovní výchova aj. Tak za prvé...děti si u těchto předmětů svým způsobem odpočinou, přijdou na jiné myšlenky a vlastně si i něčemu přiučí.

Myslíte něčemu jinému? Jako přístup k práci, v tělesné výchově se nespolehat jen na sebe, ale fungovat při hrách jako kolektiv....?

Ano, to jsem myslela.

6. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Pokud si uděláte komparaci Makarenko vs. Pestalozzi, lze u těchto dvou osobností najít nějakou sociálně- pedagogickou podobnost?

Řekla bych, že oba se zaměřili na pomoc potřebným...takže na převýchovu, vzdělávání

Víte, ve které době žil Pestalozzi?

18. století.

7. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Věděla jste, že se Makarenko věnoval také rodinné výchově?

Ano, to vím. Zabýval se problémy a myslím, že i něco z této oblasti napsal.

A vzpomenete si na nějakou Makarenkovu publikaci týkající se rodinné výchovy?

Jéé, tak to už nevím, tak se zeptám, já Vás: Co napsal?

Tak například Knihu pro rodiče, to je kniha, která se vyloženě věnuje problematice rodinné výchovy, dále Vám mohu připomenout Vlajky ve věžích, Pedagogickou poemu, apod.

Děkuji.

Teď bych se vrátila k té rodinné výchově. Dle Makarenka je důležité, aby dítě vyrůstalo v úplné rodině, otec, matka a více dětí různého věku. Souhlasíte s tímto tvrzením?

Sama jsem vyrůstala v úplné rodině, otec matka, já a můj o pět let mladší bratr. Bohužel u mých dětí se mi to nepovedlo, rozvedla jsem se, když byly malé... Ale přesto jsem se snažila, aby je to poznamenalo, co možná nejméně. Ano, souhlasím v tomto s Makarenkem, je důležité, aby děti vyrůstaly v úplné rodině. Ale na druhou stranu, když to možné není... tak je vždy lepší volit menší zlo.

Makarenko mimo jiné tvrdil, že rodina je vlastně také kolektiv a že i v rodině dochází k výchově dítěte kolektivem. Souhlasíte i s tímto?

Ano, rodina je jedna parta neboli kolektiv, měla by mít společné cíle, společné zájmy... prostě být tak nějak jako jeden...

Myslíte si, že dítě ovlivňuje to, jak se rodiče k sobě navzájem chovají?

Určitě, pokud se rodiček sobě nechovají hezky, tak ... protože jsou dětem vzorem, tak se může stát, že i děti se jednou budou k sobě chovat stejně.

8. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Makarenkovi v současné době, částečně také z důvodu komunistické propagandy, není věnováno tolik pozornosti. Domníváte se, že je to správné?

Makarenko měl dobré myšlenky...možná bych se ještě vrátila k té jeho metodě kolektivem, teda k výchově kolektivem, když se člověk zamyslí, tak jeho myšlenky jsou nadčasové a tudíž měl by se jako pedagog, nebo sociální pedagog více vyzdvihnout, připomenout....

Takže si myslíte, že tomuto významnému spisovateli a pedagogovi by se mělo například na středních školách věnovat více prostoru?

Ano, určitě.

9. **HLAVNÍ OTÁZKA:**

Jsou podle Vás sociálně - pedagogické postupy A. S. Makarenka, shodné s trendy dnešní moderní pedagogiky a mělo by se více dbát na dodržování jejich principů, v dnešní sociálně - pedagogické edukaci?

Dnešní výchovné procesy nebo pedagogické postupy se spíše zaměřují na volnost, na individualitu...určitě je to dobře, ale na druhou stranu, často slyšíme o šikaně mezi dětmi, jak nás informují média, stává se, že i děti šikanují učitele... někdy rodiče, prarodiče... Možná tvrdší Makarenkova výchova by měla mít své místo v dnešní době, třeba by k tomuto nedocházelo. Nevím....

Myslíte, jak zavedl Makarenko, třeba výchovu prací, prostě děti zaměstnat?

Ano, určitě, dnes mají děti hodně volnosti, přístupy k počítačům, internetu....

Domníváte se tedy, že Makarenkovy pedagogicko-sociální principy jsou v souladu s dnešní dobou?

Asi by měly být.

PŘÍLOHA P III: REŠERŠE VYBRANÝCH PUBLIKACÍ**MAKARENKO, A. S. *Kniha pro rodiče. Spisy 4. Praha: SPN, 1953***

Autor v této knize ukazuje na některé problémové situace v rodinné výchově, například výchova jedináčka, na poměry v rodině opuštěné otcem, otázka finančního hospodaření v rodině apod. Každá kapitola je uzavřena výzvou, která je směřována k rodičům, aby hlavně oni sami dbali na své chování a byli svým dětem dobrými vychovateli.

PECHA, L. A. S. *Makarenko ze života a díla revolucionáře v pedagogice. Praha: SPN, 1975*

Kniha je sestavena tak, aby podávala průřez Makarenkovou literární tvorbou a jeho hlavními myšlenkami v oblasti výchovy. Jsou zde také zařazeny dopisy, které přibližují Makarenkovu osobnost.

PRAVDOVÁ, M., SVOBODOVÁ, I. *Akademická příručka českého jazyka. Praha: Nakladatelství Academia, 2014. ISBN 978 - 80 - 200 - 2327 - 8.*

V této publikaci lze najít obecná poučení o českém jazyce, zvláště pravopisu, tvarosloví apod., některé výklady v této příručce podrobnější a ucelenější než v ostatních pravidlech českého pravopisu. Kniha je určena nejen zájemcům o češtinu, ale zvláště pedagogům a také studentům.

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978 - 80 - 247 - 1369 - 4.*

V této publikaci jsou podány základy kvantitativně orientovaného výzkumu v pedagogice. Autor zde velmi přehledně předkládá informace ohledně tohoto výzkumu a poskytuje názorné ukázky k jednotlivým metodám. Kniha je velmi dobrým pomocníkem zejména studentům pedagogických oborů.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách: pravidla hry. Praha: Portál, 2007. ISBN 978 - 80 - 7367 - 313 - 0.*

Příručka provází kvalitativním výzkumem od prvního kroku až k sepsání výzkumné zprávy. První část knihy je věnována základním metodologickým otázkám výzkumu, další kapitoly se zabývají vlastním průběhem výzkumu. V knize najdeme použití pěti základních metod, jako je například zakotvená teorie, případová studie apod.

PROCHÁZKA, M. *Sociální pedagogika*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978 - 80 - 247 - 3470 - 5.

Daná publikace je důkladně propracovanou učebnicí sociální pedagogiky, v knize je plně podáno vymezení oboru, jsou zde podrobně rozebrány vztahy mezi sociální pedagogikou, pedagogikou, speciální pedagogikou, sociální psychologií a sociologií. Publikace je určena hlavně pro studenty pedagogických a sociálních oborů a pracovníkům školství.

MAKARENKO, A. S. *Vybrané pedagogické spisy. 2 svazek*. Bratislava: SPN, 1989. ISBN 80 – 08 - 00068 – 6.

Slovenské pedagogické nakladatelství při příležitosti stého výročí narození A. S. Makarenka vydalo tuto knihu. Je to vlastně Kniha pro rodiče, která vyšla jako právě tento druhý svazek Vybraných spisov A. S. Makarenka.

MAKARENKO, A. S. *Metodika organizace výchovného procesu*. Praha: SPN, 1952

Toto dílo bylo napsáno Makarenkem v letech 1935 - 1936, obsahuje sedmnáct kapitol a charakteristickým rysem této práce je úzké sepětí pedagogické teorie a praktických zkušeností z výchovy dětí a mládeže. Autor zde zdůrazňuje hlavně význam kolektivu.

MAKARENKO, A. S. *O výchově dětí v rodině*. Praha: SPN, 1957

Z důvodu, že v době kdy žil Makarenko patřily otázky výchovy dětí k nejméně propracovaným pedagogickým otázkám a rodiče a pedagogové zahrnovali Makarenka prosbami o pomoc a rady, rozhodl se Makarenko sepsat tuto knihu jako odpovědi na tyto otázky týkající se výchovy dětí v rodině.

PECHA, L. *Krutá poema. Makarenko jak ho neznáme*. Brno: Doplněk, 1999. ISBN 80 - 7239 – 027– 9.

Tuto knihu napsal na základě svého bádání o A. S. Makarencovi Doc. PhDr. Libor Pecha, CSc. Je to výsledek třicetiletého pramenného bádání o tomto významném pedagogovi a kniha rozebírá do hloubky osobnost A. S. Makarenka, jeho mládí, učitelská léta a jeho pedagogické procesy a metody v práci s mravně narušenými jedinci.

GORKIJ, M. *O literatuře*. Praha: Československý spisovatel, 1951

Tato kniha přináší čtenáři hlavní projevy Gorkého a také články o literatuře z let 1928 - 1936, tedy z posledního období jeho života, kdy všechny své síly věnoval právě literatuře. Gorkij byl významný spisovatel a všechny jeho projevy, které jsou v této knize, byly zaměřeny k aktuálním problémům literárního života.

PESTALOZZI, J. H. *Výbor z pedagogických spisů*. Praha: SPN, 1956

Z této publikace je cítit hluboké dojetí nad humanistickým úsilím velkého člověka Jana Henryho Pestalozziho, z jehož pedagogického odkazu čerpala a čerpá pedagogická věda na celém světě. Z každého spisu Pestalozziho mluví především jeho osobnost jako vychovatele a učitele, obětavého přítele lidu a houževnatého pracovníka.

MAKARENKO, A. S. *Začínáme žít*. Praha: Lidové nakladatelství, 1973

Ve známém románu autor na základě vlastních zkušeností a zážitků sleduje vznik a život pracovní kolonie u Charkova. Je to román o převýchově mladých provinilců. Věrně a pravdivě jsou zde vylíčeny všechny obtíže, se kterými musel autor zápasit, než se mu podařilo převychovat kolonisty v platné členy lidské společnosti.

BOTURA, M. a kol. *Slovník ruských spisovatelů*. Praha: Lidové nakladatelství, 1977

Kolektiv literárních historiků zpracoval populárněvědeckou encyklopedickou příručku, kde je možné nalézt souhrnné a spolehlivé poučení o tvůrčích osobnostech ruské literární minulosti a informace o životě a literárních dílech ruských spisovatelů.

TAUFER, J. *Mistr sovětské kultury Maxim Gorkij*. Praha: Československý spisovatel, 1952

Tato publikace byla vydána k 15. výročí A. M. Gorkého a zcela odpovídá tehdejší době. Jsou zde opomíjena historická fakta a skutečnosti a nastupuje propaganda a zpolitizování.

MAKARENKO, A. S. *Vlajky na věžích*. Praha: Orbis, 1955

Tento román je volným pokračováním knihy „Začínáme žít“ a hlavní náplní je přerod několika typů problémových dětí bez domova, které obklopeny všestrannou péčí, pozorností, ale i disciplínou se učí pracovat, respektovat zájmy kolektivu a odpovědnosti za své činy.

PAROLEK, R., HONZÍK, J. *Ruská klasická literatura*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1977

Tato encyklopedická příručka zahrnuje výklad a také nejdůležitější poznatky o klasické ruské literatuře a zároveň je pokusem o nahrazení dosavadních encyklopedií. Zahrnuje charakteristiku, společenské postoje, vidění světa i tvůrčí metody velkých ruských literárních postav.

MEDYNSKIJ, E. N. A. *S. Makarenko jeho život a pedagogická tvorba*. Praha: Státní tiskárna, n. p. Závod 02, 1950

Knihou od ruského historika pedagogiky Jevgenije Nikolajeviče Medynského provádí životem Antona Semjonoviče Makarenka, seznamuje s jeho počáteční pedagogickou praxí, literární tvorbou a zavádí nás do života v kolonii Gorkého i do komuny Dzeržinského.

JILČÍK, T., VAVŘÍK, M. *Základy sociologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011.

Publikace slouží jako studijní materiál a zavádí nás do základů vědy sociologie, seznámí nás s dějinami této vědy až po současnost. Věnuje se například struktuře společnosti, společenskému životu apod.

KOHOUTEK, R. *Pedagogická psychologie*. Brno: Institut mezioborových studií, 2006

Dílo je určeno studentům studia studijního oboru Sociální pedagogika a věnuje se pedagogické psychologii, jejího vztahu k jiným vědám jako například k obecné psychologii, k psychologii vývojové, k pedagogice apod. Dále je možné zde najít psychologické problémy výchovy a adaptace, psychologie sebevýchovy a jiné.

JŮZL, M. *Základy pedagogiky*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010. ISBN 978 - 80 – 87182 – 02 – 4.

Hlavním smyslem tohoto studijního materiálu je přiblížit a vyložit pedagogický systém, ukázat na pořadí dějin a také ukázat jaký význam má pedagogika pro sociální pedagogiku. Autor chce přispět k pedagogické orientaci studentů oboru sociální pedagogika.

KRAUS, B., SÝKORA, P. *Sociální pedagogika I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2009

Tato publikace seznamuje studenty se sociální pedagogikou od jejího vzniku a vývoje až po současnost. Věnuje se nejen sociální pedagogice u nás, ale i v různých zemích, ve kterých má také hluboké kořeny.

VÍZDAL, F. *Sociální psychologie I*. Brno: Institut mezioborových studií, 2010

Vysokoškolský učební text pojednává o základních pojmech a také tématech týkajících se sociální psychologie a jeho obsahem jsou základy této disciplíny. Lze zde získat informace a zajímavosti právě o sociální psychologii.

PRŮCHA, J. *Multikulturní výchova*. Praha: Triton, 2006. ISBN 80 - 7254 - 866 - 2.

Příručka poskytuje poznatky, které tvoří základ multikulturní výchovy, autor zde objasňuje teorii a praxi multikulturní výchovy na různých příkladech a výzkumech ať už z českého prostředí, tak i ze zahraničí. Je určena jak studentům pedagogických oborů, učitelům, ale i zájemcům o tento obor.

LACA, S. *Sociální pedagogika*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978 – 8087182 –19 – 2.

Cílem této publikace je seznámení se sociální pedagogikou, jejími směry a vztahem k ostatním příbuzným vědním disciplínám. Je věnována jak předmětu sociální pedagogika, tak i jejím představitelům.

JŮZL. M. KRAUS, B, TANNERBERGEROVÁ, M. *Teorie výchovy*. Brno: Institut mezioborových studií, 2011. ISBN 978 - 80 - 87182 - 04 – 8.

Zde se na zpracování učebních textů podíleli tři autoři, kteří teorii výchovy nastínili každý z jiného úhlu pohledu. Profesor Kraus vnáší do problematiky klasické tradiční přístupy, Jůzl se zaměřuje spíše na filozofující a historickou dimenzi a Tannerbergerová obohacuje publikaci o zcela nová paradigma současného pojetí teorie výchovy a svým způsobem ji „omlazuje“.

CIPRO, M. *J. H. Pestalozzi a výchova*. Praha: vlastním nákladem, 1996

Autor této knihy M. Cipro se zde věnuje významnému sociálnímu pedagogovi J. H. Pestalozzimu a zabývá se jeho pedagogickou a výchovnou činností.

JŮZL. M. a spol. *Metody sociálně výchovné práce*. Brno: Institut mezioborových studií, 2012. ISBN 978 - 80 - 87182 - 31 – 4.

Zde opět Miloslav Jůzl a ostatní sestavili učební texty pro studenty oboru Sociální pedagogiky a konkrétně zde se zaměřují na metody sociálně výchovné práce.